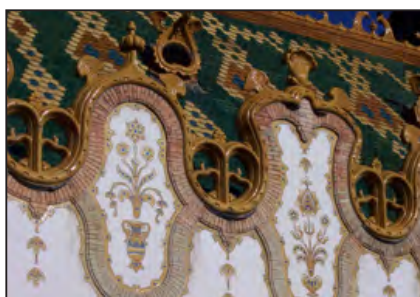
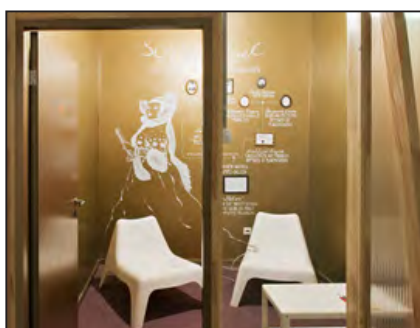
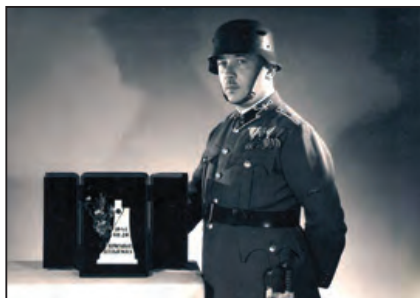

BUDAPEST

A VÁROSLAKÓK FOLYÓIRATA

2015/8

TARTALOM

◀	TÁRGYESÉT	
	„A hazáért mindhalálig!”	2
	<i>Buza Péter</i>	
	REGGEL	
◀	Mindenki külföldi	6
	<i>Horváth Júlia Borbála</i>	
	ÖTVEN ÉV	
	Áruház a kulisszák mögött	8
	<i>Csontó Sándor</i>	
	Állatkertészet Pesten	10
	<i>Horváth Júlia Borbála</i>	
	PREZI IRODA BUDAPEST	
◀	Testre szabva	12
	<i>Somogyi Krisztina</i>	
	FÉNYIRDA	
	Titkos udvarok	16
	<i>Sebestyén László fotósorozata</i>	
	Pesti alakok a művészek szemével	18
	<i>Szántó András</i>	
	Simplicissimus Budapestje	22
	NEM TÜNT EL	
	Richter Gedeon hagyatéka	24
	<i>Bőhm Ágnes</i>	
◀	Lechner Ödön 170 éve	24
	<i>Merényi György</i>	
	Bozsik Péter: Vadak voltunk	28
	Aczél Géza: (szino)lira	28
	Betekintés	28
	<i>Holló Szilvia Andrea</i>	
◀	A La Carte	29
	Hangok és mozdulatok a jódlizáson túl	30
	Modern idők	30
	MFT20	30
	Egy nagyon unalmas nyár	31
	<i>Zappe László</i>	
	ÉTKEZÉSI ÍRÓ	
◀	Eszünk, iszunk	32
	<i>Jolsvai András</i>	

BUDAPEST, Budapest, te csodás... Örök játék megpróbálni olyannak látni a kedvest, mint az első alkalommal, a kíváncsi idegen szemével, amikor féltő kéz még nem óv, nem simít. A környezetet is lehetséges ekképpen szemlélni; utcákat, kereszteződéseket ismeretlenként, a sarki nagy fát, a boltost, a villamost, egy filmrészlet kockáit anélkül, hogy rögtön tudnánk, melyik kerületben forgatták, s a város így megmutatja, hogy az idelátogatók milyennek látják.

Nemrégiben a világhálón jelent meg a reprezentatív felmérési adat (Budapest Essential Urban Festival), miszerint a magyar lakosság egyharmada sohasem járt Budapesten, s nagyjából ugyanannyian is csak néhány alkalommal. Ezzel együtt a magyarok döntő többsége szereti Budapestet és nagyon büszke rá, Európa legjobb fővárosának tartja. Kritika is akadt a beszámolóban: a fiatalok hiányolják a felhőkarcolókat, az idősebbek viszont viszolyognak tőlük, kevés a zöld, és sok a tennivaló az élvonalba kerüléshez.

Ha manapság végigsétál valaki a Nagykörúton, különös élményben részesül. Ismeretlen ismerős helyek, régi- új benyomások. A friss szeműek Amszterdamot, Párizst, Londont vélik felfedezni a belvárosi területeken, a bejártatott padokról messzi tájak arcai néznek vissza. A pályaudvarok kijáratánál lebzselő csoportok, mondatok ismeretlen nyelveken, a sokat hiányolt világvárosi hangulat.

Csak éppen senki sem mosolyog. Passzív várakozás és passzív kérdések itt is, ott is. Hol a határ? Kérdezi a migráns, és azonnal továbbutazna. Hol alszunk éjszaka? Kérdezi a menekült, és tanul a helyi hajléktalanoktól, akik már évek óta nyomják. Hol a hivatal? Kérdezi a bevándorló, az üldözött, a határátlépő, aki frissen tanult jogaival élne.

A modern kori peregrinusok nagy része több ezer éves kultúrából érkezett, és pontosan tudja, hogy egy országhatár átlépése előtt nem kellene összetépni az útlevelet, hogy nem szabad elvenni a másét, hogy nem illik a parki virággyásiban könnyítene magán.

Lázadnia viszont muszáj.

Hol a határ? Kérdezi a város lakó, amikor megszokott járatain a vándorlókba ütközik. Mit fognak ezek itt csinálni? Kérdezi a helyi állampolgár, akiből pillanat alatt munkanélküli válhat. Miből? Kérdezi a fedél nélküli, és méltatlankodik, hogy a migránsok tízszer annyira fontosak az államnak, mint ő, alanyi jogon és forintban mérve. Hogyan? Kérdezi az európeér bennszülött, aki szívből és naponta kijár valamelyik pályaudvarhoz, ételt és jó szót osztani a jövővényeknek.

A város lakók vegyes érzelmekkel fogadják a jelenséget. Szópárbajra hívják egymást, szenedélyesen érvelnek ellene vagy mellette, és jó szokás szerint találgatják, a háttérben miféle árnyalakok tartják készenlétben a puskaport.

De hol a határ, amikor majd kiteszik a táblát: megtelt! És aki korábban eszmélt, az miért jöhetett, s aki nehezen szakadt el otthonról, azt most már ugyanazért büntetni fogják. Kitántorgott Európába. Magyarazza majd a szír szőr az unokáinak, amikor családi képeken nézegetik a drúz, cserkesz, pandzsábi és magyar vérű rokonokat, akik időben éltek a lehetőséggel, s akiket idővel megvetnek a többiek, amiért nem tartottak ki – odahaza.

Az említett kutatás figyelemre méltó megállapítása volt, hogy a hazai, harminc évnél fiatalabb korosztály tagjainak többsége a lehetőségek városának tartja Budapestet. Mondhatnánk: éppen, ahogy az ideérkezők is. Azok a fiatalok az érzelmi kötődés és a gazdasági sansz miatt sohasem vándorolnának ki, nyilván annak tudatában, hogy azt bármikor megtehetik vagy visszatérhetnek. És a többiek?

Budapest pillanatnyilag egyfajta kapu, örök átjáró, mindenkori őrszemekkel, akik ilyen-olyan módszerekkel próbálják kezelni, amit előidéztek. Nyitott határok, kultúrák keveredése és bizalom az eszmében, hogy az ember eredendően jó, és helyesen cselekszik.

A szabadság, hajnali ébredés.

Lassan pirkad, új nap indul, tele reménnyel és nyugtalansággal; az utcákról éjszaka eltakarították az élet nyomait. Tartós együttélésre készülhetünk, s ha az út széléről reggelre eltűnik is az ételmaradék, a szemét, az eldobált pokróc, többé nem lesz ugyanaz a Nagykörút, a padok, a pályaudvarok környéke, hiába próbál mosolyogni bárki.

Menekült, bevándorló és lakosság részére az esélyek városának most ugyanaz a neve: BUDAPEST

BUDAPEST

a város lakók folyóirata
Pro Cultura Urbis díj 2007

XXXVIII. évfolyam, 8. szám
megjelenik minden hónap 15-én

Alapítva: 1945

I–III. évfolyam: 1945–1947
szerkesztő:

Némethy Károly, Lestyán Sándor
IV–XXVI. évfolyam, 1966–1988

szerkesztő:
Mesterházi Lajos, Fekete Gyula,
Vargha Balázs, Jávor Ottó, Szabó János

Főszerkesztő:
Buza Péter

E szám szerkesztője:
Csontó Sándor

Olvasószerkesztő:
Saly Noémi

Szerkesztőbizottság:
Angelus Róbert, Buza Péter, Csontó Sándor,
Deme Péter, Hidvégi Violetta,
Kirschner Péter, Mezei Gábor,
N. Kósa Judit, Saly Noémi,
Sándor P. Tibor (archív fotó),
Sebestyén László (fotó),
Török András (Simplicissimus Budapestje),
Zeke Gyula

A BUDAPEST facebook oldalának
szerkesztője:
Vadász Ágnes

A szerkesztés műhelye
a Nagy Budapest Törzsasztal

A szerkesztőség levelezési címe:
1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
E-mail: szerk@budapestfolyoirat.hu
Web: <http://www.budapestfolyoirat.hu>

Kiadja:
Press Xpress

Felelős kiadó: Dr. Dávid Ferenc
1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
Telefon: 577-6300, fax: 323-0103

Lapigazgató:
Fabók Dávid

Terjesztés:
HÍRVILÁG Press Kft.
Telefon és fax: 411-0491
hirvilag.press@hirvilagpress.com

A folyóirat megjelenését
az NKA támogatja

Tördelés:
Görög Gábor

Nyomdai munka:
Pharma Press Kft.
1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
telefon: 577-6300, fax: 323-0103

ISSN: 1785-590x
Nyilvántartási szám: 2.2.4/237/2004

A borítón:
Mindenki külföldi
(6. oldal)

A hátsó borítón:
Áruház a kulisszák mögött
Apollo plakát
(8. oldal)

TÁRGYESET

„A hazáért mindhalálig!”

Buza Péter

1942 augusztus huszadika, hajnali 4 óra 30 perc. Horthy István kormányzóhelyettes már egy fél órája győzködi Jányt az ilovszkojei erdei kifutópálya szélén sétálva, hogy engedje felszállni a közeli körzeti megfigyelőszolgálatra induló repülődandár-rajjal. A hadseregparrancsnok szorong. Megígérte a kormányzónak, hogy épségben hazaküldi május óta itt szolgáló fiát. Éppen ma délelőtt utazik majd haza, az esti misén már Budapesten ünnepli Szent Istvánt. És eddig nem volt semmi baj... Horthy Istvánban meg ott fészkelődik a kihívás: most repülne huszonötödször! A bajtársakkal, bevetésen. Pár perccel öt előtt végül beindíthatja a motort, hajnali ötkor felszáll, siet a többiek után. Eggenhofer Dezső mérnökkari tartalékos főhadnagy éppen akkor tart a bázis felé néhányadmagával gépkocsiján. 5 óra 7 perckor hatalmas robajjal becsapódik az erdő szélén a Héja. Tőlük alig húsz méterre.

fotó: Sebestyén László

Dr. Sallay Gergelynek, a Hadtörténeti Múzeum Numizmatikai Gyűjteménye vezetőjének szíveségéből megnevezve: középen (fent és alatta) a Szent László Társaság és Rend lovagkeresztje és jelvénye (csillaga) s az utóbbi miniatűrje, balra lent az Európai Harcosok Keresztje, jobbra lent a Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség 25 éves jubileumi emlékérmé és szalagsávja, jobbra legalul a Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség jelvénye, balra fent egy beazonosíthatatlan magyar katonai emigrációs jelvény – az unoka, Kovács Tibor Sándor kezében

Eggenhofer Dezső mérnökkari tartalékos tiszt jól látta a gépeket az útról, ahogy alakzatban távolodnak a Don felé. És azt is, hogy az egyik, jócskán lemaradva, a reptér felett gyors spirálban igyekszik elérni az utazómagasságot. Aztán egy éles íven megbicsaklik, s már dugóhúzóban zuhan lefelé. Megállnak, kiugranak a dzsipből, puszta kézzel, gyalogsági lapáttal próbálják oltani a lángoló roncsot. *Horthy István* személyi testőre érkezik rohánva. Sírva ordítja: Édes gazdám! Édes

kicsi gazdám! A roncs körül sürgölődők akkor tudják meg, hogy a kormányzóhelyettes az áldozat. A holttest megégett, de a pilóta addigra már halott volt. Egy dróthuzal szelte át a koponyáját a becsapódás pillanatában.

A fenti bekezdés szabadon idézett szövege egy sűrűsoros gépirat kivonata. Eggenhofer írta le sokkal később a tragikus eseményeket, megörökítve világháborús szolgálatának emlékezetes mozzanatait. Leírja még – ért hozzá, képzett mérnök –,

hogy ezekhez a vadászgépekhez igen nagy gyakorlat kellett. Elsősorban azért, mert utólagos páncélozásuk megváltoztatta a repülési tulajdonságaikat. Nem egyszer előfordult, hogy a bevetésről visszaérkező Héja farra ülve landolt a betonon. A szűk sugarú, gyors spirálban is ezért veszthette egyensúlyát, s a huszonöt alkalom biztosan kevés volt ahhoz, hogy rutinnal helyre lehessen hozni, ami megbomlott. Hogy négyezer méterről ne forduljon halálos dugóhúzóba.

Eggenhofer Dezső maga készítette Horthy-emlékével

Kincses krónika

A mérnökkari főhadnagy alakulata készítette el a kettős koporsót. Eggenhofer egy sapkagombot és egy koponyadarabot ereklyeként elrettet a ládájaiba, de aztán meggondolta magát, és átadta a testőrségnek. Alkotott magának helyettük egy vitrinbe való méretű emléktárgyat, amihez eredetileg egy propellerdarab és a Héja fém makettje is hozzá tartozott. Nincs meg már az sem, az emigrációban Horthy István özvegyének ajándékozta. De a fotó fennmaradt, annak a gyűjteménynek a részeként, amelyet unokája, Kovács Tibor Sándor őriz lőrinci lakásában, számos további dokumentum és tárgy társaságában. Köztük vannak azok a kitüntetések, amelyeket már mint a Vitézi Rend ausztriai székkapitánya vett át Bécsben. Zöld bársonnyal bevont karton-

Ezeket a kitüntetéseit – amelyeket a Donnál érdemelt ki – már a Hadtörténeti Múzeumban őrzik

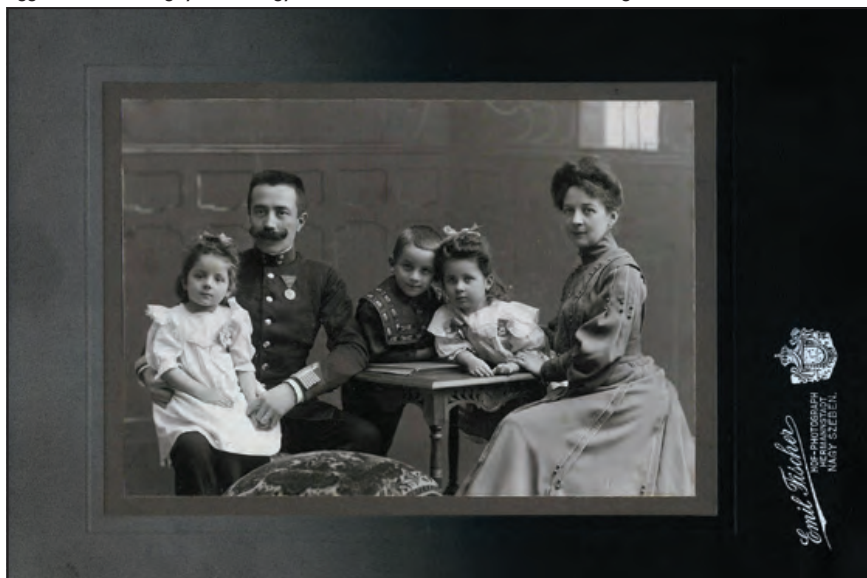

ra tűzve függenek az árpádsávós szalag alatt a kereszték, jelvények, emlékérmek.

Nem kevés ez sem, ám ennél is sokkal gazdagabb annak a hat irattartó doboznak (218-223. VII. 199) a tartalma, amelyeknek anyagát a Hadtörténelmi Levéltár Personalia Gyűjteményében lapozhatja át az érdeklődő. És nagyon is érdemes átkutatni. A dokumentumok 1994-ben kerültek az intézményhez az akkor elhunyt „Ilkay-Eggenhofer Dezső dr. mérnök-százados, a vitézi rend tagja, ausztriai székkapitány” irat- és fényképhagyatékaiként.

Ennek az anyagnak a túlnyomó része nem is a saját személyes dokumentuma. Ahhoz a gyűjtéshez kapcsolódnak, amelynek során egykori bajtársaival levelezve sikerrel szedte össze készülő munkájának forrásanyagát: visszaemlékezéseket, fotókat, iratokat. A m. kir. fegyveres erők

Eggenhofer és Saághy Melanie gyermekeikkel: Ilonával, Dezsővel és Margittal 1905 körül

KÉPESKRÓNIKÁJA (1919–1945) című gazdagon illusztrált, terjedelmes album aztán Münchenben 1977-ben jelent meg szerkesztésében, a Vitézi Szék kiadásában.

A dobozokba került, csak részben fel dolgozott küldemények között számos, a hadtörténet és a történetírás kutatói számára fontos dokumentum gyűlt össze. Többek között egy teljes fotósorozat a Novara gyorscirkálóról és bevetéseiről (Horthy Miklós parancsnoksága alatt), Gaáli Zoltán visszaemlékezése, aki annak idején pilótaként Jankapusztáról menekítette ki az országból azokat az itt kiképzett usztasákat, akiket a nemzetközi nyomozás a II. Sándor szerb király elleni Marseille-i merénylet tetteseiként azonosított, vagy a Ludovika Akadémia múzeumának tárgyairól készült jegyzék (a két ládányi anyagot Eggenhofer maga adta át 1950-ben dr. Soós Géza lelkésznek, a müncheni World Council of Churches vezetőjének).

Az Eggenhoferek

Eggenhofer Dezső gondosan dokumentálta magánéletét is. Az már más kérdés, hogy halála után – elsősorban Aladár fiával történt összekülönbözése miatt – ezeknek a familiáris fotóknak, iratoknak csak a kisebb részét tudta hazamenteni Bécsből a már említett unoka, Kovács Tibor. Az anyag javát a nagybátyja, aki jóval nyolcvan fölötti nyugalmazott kohómérnöként Bécsűjhelyen él, elégette.

A nagycsaládnak az 1910-es években felnőtt nemzedéke gyűlt össze egy fényképezkedésre 1914–15 fordulóján, alkalmat teremtve arra, hogy futólag áttekintsük, kik is voltak a szereplői az Eggenhofer nemzetségeknek abban a korszakban, amelyet

ez az írás átfog. Táton készült a fotó, ahol Dezső nagybátyja, *Eggenhofer Ernő* már rég felépítette a kastélyt (néha így nevezik, bár a kúria megjelölés jobban illene hozzá), amelyben élt és lakott, működési körét az egész térségre kiterjesztve – ugyanis építész volt. Többek között Esztergom is neki köszönheti a gimnáziumát.

Ernőnek az egyik testvére (mert volt neki valamikor másik tíz is), *Aladár*, Dezső édesapja vélhetően éppen erre a karácsonyra jött haza a frontról, senki se tudhatta, hogy utoljára. 1915. február 6-án esett el „*a Ludovista körül vívott ember fölötti kárpáti csatában. [...] Rajongó bajtársai ásta bú s sírjából kiemeltetve*” június 5-én temették Esztergomban. A sírkő felirata valamivel bővebb információkat is közlétes a megkopott feliraton: „... győzelmes roham után orosz gránáttól találva százada élén esett el”. Harminckilenc éves volt.

Eggenhofer Aladár volt a lelke az ötvenfős párkányi orosz hadifogoly-kórháznak 1914-ben. Hogy egyáltalán legyen ilyen intézmény a városban, az ugyancsak az ő lobbizásának köszönhető. Néhány hónappal később koporsóban utazott haza a frontról. Az esztergomi K. u. K. városparancsnokság július másodikán küldte az ezzel kapcsolatos levelet a helyi MÁV állomásfőnökségének: „*Tisztelettel kérem miszerint szíveskedne f. évi június hó 3-án érkezett Eggenhofer kapitány hullájának szállítási költségét hivatalosan tudomásomra adni, mert a katonai kincstár csak az esetben téríti meg a fuvarköltségeket.*”

Aladár mögött áll – szomorú, büszke tartású fiatalasszony –, özvegy *Saághy-Ruszek Aurélné (Janits Margit)*. Férjét a szeb fronton érte a lövés, amibe négy hónap után, már Budapesten, 1914. december 15-én 34 évesen belehalt.

Akinek vállán a kezét nyugtatja akkor még nem háborús özvegy. Majd 1916. június 18-án lesz azzá. Férjének, *Kulcsár Károlynak* vélhetően a frontszolgálat nem engedi, hogy a családi összejövetelre Tátra utazzon, nincs rajta a képen. *Saághy-Ruszek Margitnak* hívják ezt a fiatalasszonyt. *Saághy-Ruszek Aurélnak* a húga.

Az 1915 karácsonyán már halott Aurélnak másik nőtestvére, *Saághy-Ruszek Melanie* ül a bajszos-mosolygós fiatalember jobbán (neki semmi köze a családhoz, *Tunner István*nak hívják, főhadnagy a K. u. K. 76. gyalogezredben). Eggenhofer Aladár Melanie férje. Fiuk is ott van a képen: a tizennégy éves Dezső az, a majdani mérnökkari főhadnagy, aztán százados. Unokatestvéreivel ül, az első sorban. Még

egy fiúcska néz szembe a lencsével, Aladár kapitány öleli magához. Ő ifjabb *Ernő* (Csubynak becézik), az építész Ernőnek – a fotózáskor a házigazdának – a kisebbik fia. (hogy *Béla*, az idősebb, miért nincs itt, nem tudni). Ernő maga a kép jobb szélén ül, felesége, *Dummer Irma*, egy pesti, Zöldfa (ma Veres Pálné) utcai szatócs lánya balról zárja az alkalmi tablót. Mögötte *Saághy-Ruszek Dezső*, Aurél testvére őrzi az ajtót – ő túlélte a háborút.

Most, 2015-ben, talán érdemes még egyszer summázva leírni: három asszony is özvegyé lett az Eggenhofer-Saághy-Ruszek családból az első világhéghben.

A „gazdasági menekült” Eggenhoferék honfoglalása az 1850-es évekre tehető. Ekkor érkezett a németföldi Kautzenből a „magyar” ős, *Albert*. Nősülni. *Schwarz Emmát* vette el, egy jeles és gazdag esztergomi notabilitás leányát. A kiegyezés évében már neki is szépen fiatal versenyképes dorogi fatelepe. Hamarosan gőzhajózási vállalkozása is. A hozzájuk illően tekintélyes Eggenhofer-házat már a fia, a cserépgyáros *József* építtette a királyi városban, 1900-ban. (Abban az esztendőben, amikor Eggenhofer Aladár gazdagon dokumentált sorsú fia, Dezső megszületett.)

Eggenhofer Kinga az egyetlen a családból, aki – a legidősebb élő generáció tagjaként – esztergomi maradt. Ő a tati Ernő fiának, Bélának (1899–1950) a leánya. Apja már a következő háború közvetett áldozata. A kórházigazgató főorvos 1950-ben halt bele a háború alatti és utáni megpróbáltatásokba. A város első koncepció eljásában hurcolták meg, házát is, megélhetését is elvették. 1948 áprilisában indítottak ellene vizsgálót, előre eldöntött ítélettel. Nem úgy élte meg a végét, hogy fellélegzett volna, mert „csak” nyugdíjazták. A születésének 115.

A nagycsalád 1914–15 fordulóján

évfordulóján megjelent helyi kiadványban, a *Kolos Füzetek* tavalyi lapjain idézik néhai *dr. Bády István* visszaemlékezését, aki ezekben az években Esztergom polgármestere volt: „...beállított hozzám 2 ávós ezredes. Közölték, hogy nekik szükségük van a (vált – B. P.) kórházigazgató házára. Eggenhofer akkor szerelt fel egy fogászati rendelőt, alig dolgozott vagy 2 hónapot benne, amikor megjelent az ávó, 30 napot adtak neki a kiűrésre. Emlékszem, ült a kerek üvegasztalnál a szerencsétlen ember és zokogott. Tönkre teték, elvették a házat. Annyit tudtam segíteni, hogy a rendelőjét át tudta költöztetni a volt Iparbank épületébe. Ott utaltunk ki neki lakást. Elkezdhetett dolgozni, de nem sokáig, mert infarctust kapott és hirtelen meghalt.”

„Mikor lesz végre ledöntve?”

Dezső a kommun utáni években, az ellenforradalomban aktív szerepet vállalt. Az Esztergom vármegyei karhatalomnál szolgált mint a csendőrtiszti zászlóalj tagja. És közben elvégzi a Műegyetem gépészmérnöki karát. 1923-ban Esztergomban veszi feleségül az Ácson, 1901-ben született *Beck Margitot*. (Ugyanebben az évkörben édesanyja, özvegy Eggenhofer Aladárné is férjhez megy *Kornhaber Samu* K. u. K. vezérezredeshez, és Budapestre, a Bartók Béla útra költözik.) Dezső gépészmérnöként civil cégeknél talál munkát. A negyvenes években már aktív frontszolgálatos, s nem csak az ifjabb Horthy halálának tanújaként hívja fel magára a figyelmet. Szép sikereket ér el a partizánvadászatban, hogy aztán egy riadószázad parancsnokaként „fegyvertényt” is végrehajtsa Alekszejevka térségében, a Donnál.

A Magyar hadsergeparancsnokság 6. számú HADSEREG PARANCSA 1943. január 26-án kelt. Aláírója vitéz Jány Gusztáv vezérezredes: „Az 1. pc. ho. (páncélos

hadosztály – B. P.) *Ilinkán harcoló részeit láttam abban a küzdelemben, mikor mint utóvéd biztosította a 26. és 168. ho-ok elvonulását és csak parancsra hagyta el helyét, mikor már feladatát megoldotta. Hivatásának – még a védelemnek is támadásokkal való megoldásával – tökéletesen megfelelt. Azért nem mert az orosz a sarkába szegődni, mert véres veszteségei megtanították, hogy magyar csapatban is van még virtus (...) Köszönetem az Ilinkán helytálló minden pk-nak, tisztnek, tiszthelyettesnek, tisztnek és honvédnek, kik keményen állták a sarat és magabízóan verekedtek és nélkülözések között pihenés nélkül, lelkesen és virtuosus jökedvvel harcoltak.*

Példának állítom a hds. minden tagja elé ezeket az egész férfiakat. Csak így szerezhethjük vissza becsületünket. Aki nem követi őket, az méltó a pusztulásra. A kitüntetési javaslatokat 10 h-kor várom."

Eggenhofer Dezső tartalékos főhadnagy a Magyar Érdemrend tisztikeresztjét vehette át. Horthy is – a kitüntetett emlékező irata szerint – „*az általános csőd hangulatában boldogan nyugtázta a tettet: endlich ein Lichtstrahl!* [végre egy fénysugár – B. P.]

Két nappal a „fegyvertény” ünneplését megelőzően született Jány hírhedt parancsa, amelyben elképesztő hangnemben gyalázza és fenyegeti a menekülő magyar katonákat. Aki valamit is megérteni remél ezeknek a heteknek és hónapoknak a történéseiből, a hadtest sorsáról, ezt az első től az utolsó betűig el kell hogy olvassa.

És akkor az is világossá válik, miért volt kivételes siker Eggenhoferék utóvédharca.

1944. szeptember 30-án Horthy vívtézzé avatta Dezsőt, aki nem sokkal korábban jöhetett haza a menekülő frontról Süttöre, ahonnan bevonult. Itt élt akkor a család: Beck Margit, a feleség, s a gyerekek, születési sorrend szerint *Margit* (1924), *Marietta* (1925), *Aladár* (1932). Már sok éve a kőbánya üzeménél dolgozott a család fő, aki a nevét a „fegyvertény” emlékére az 1944. szeptember 14-én kiadott belügyminisztériumi engedély nyomán ez időtől fogva Ilinkayként jegyezte (két leánya, fia is „magyarosított” ugyanakkor – de a családtagok névhasználata később nem mondható konzekvensnek, egyedül Dezső volt az, aki 1946 után mindig az Ilinkay-Eggenhofer változatot preferálta).

1944 végén újra behívják, szakmája szerinti feladatokat vezényel, Hosszúperesztegen vasúti műtárgyak, Bögözön, Sárváron katonai repülőterek építésénél. A család 1945. április 27-én Sopronnál lépi át a határt (kivéve Aladárt, ő már korábban ott

Eggenhofer Béla és családja 1950-ben, a házban ahol éltek, és ahonnan éppen ez idő tájt tesséklik ki őket. A két fiú Tamás és Balázs, a kislány Kinga, dr. Dolina Károlyné, akinek ez úton köszönöm meg a segítségét családja történetének rekonstrukciójában, ahogy Kovács Tibor Sándornak is

ragadt Ausztriában, a Wiener Neustadt-i hadapródiskola növendékeként).

Ilinkay-Eggenhofer Dezső Lambachban, majd Welsben talál munkát, 1946 májusától bedolgozója a linzi amerikai katonai parancsnokságnak, alkalmazási iratából kiderül, hogy nemcsak okleveles gépészmérnökként, de mészégetési, kőbánya-művelési, kőfaragási, sőt vasútépítési szakemberként is igénybe veszik szakértelmét. Gyakorlatilag főleg az amerikaiak gépkocsijavító és szertárüzemében dolgozik. Az 1970-es évek végén költözik Bécsbe, de már korábban bekapcsolódik a Vitézi Szék szervezőmunkájába, hogy idővel megválasszák ausztriai székkapitánynak. A császárvárosban halt meg 1994-ben.

Már ebben a minőségében látogatott el 1981-ben – emigrációja évtizedei után először – Magyarországra.

Hat sűrűn gépelt oldalon számol be a benyomásairól – vajon kinek? Családja ma élő Eggenhofer Aladár és felesége sírja az esztergomi temetőben

tagjai közül senki sem ismeri ezt az iratot, amelyet szintén a Hadtörténelmi Levéltár őriz. Érdekes, bár biztosan nem példátlan korrajz arról, hogyan látja a konszolidált Kádár-korszak Magyarországot egy elszánt emigráns. Megérdemelne egy teljes terjedelmű szövegközlést. De most meg kell elégednünk az utolsó bekezdésekkel:

„A Müegyetem, ahol 4 éven át végeztem tanulmányaimat és közben szolgáltam csendőrtisztii zlj.-unkban, óriási módra kiépült és a régi 3-4 szakon kívül ma ca 17 szakoktatása van. A Budafoki út 13. száma volt annakidején lakásom helye. A jun. 24.-i Ludovikás ellenforradalom alkalmából a Dunaparton tüzelő vörösök ellen bevett monitoraink egyik tévtalálata a felettem lévő lakásba hatolt és az utcára dobta a varrógépet. A találat helye még látható.

A Gellért szálló sörözőjét is felkerestem. Nem volt jobb, mint a többi. A Gellért szobor áll, s felette a nagy Szabadság-szobor. Mikor lesz végre ledöntve? A bécsi Schwarzenbergplatzon is áll még a nagy orosz emlékmű elesettjeik bevéselt cirill írású nevével. A mi hősi halottjainkról sehol nincs emlékmű. Látszólag feledésbe mentek. A fiataltság úgy van nevelve, hogy semmit se tudjon rólunk, vagy elítéljen.

Szüleim és feleségem szülei sírját felkeresve jóformán minden régi ismerősömet már csak a föld alatt találtam meg. Az Esztergomi temetőben a koporsós temetés be van szüntetve, már csak néhány urnára van hely. Ezzel zárom beszámolómat.

A Hazáért mindhalálig!

Vitéz Ilinkay-Eggenhofer Dezső okl. gépészmérnök M. kir. t. hadmérnökkari százados, Bécs, 1981. június 30.” ●

REGGEL

Mindenki külföldi

szöveg: Horváth Júlia Borbála, fotó: Sebestyén László

Az augusztus a biztos! – amikor a legédesebb a dinnye, s Időjárás őmél-tósága is megadja, ami jár. Az óvatos duhaj erre a hónapra időzíti a nyaralást, amikor már nemigen marad ki a hivatalból, le az eseményről; s kő kövön marad az őszi újrakezdésig. Egyesek a kényelmes megoldást választják: *bevágjuk magunkat a kocsiba, fölnyomjuk a légkondit, s irány a világ....* – A retro-pénztárcával rendelkezők megpakolják a hátizsákot, tülekednek kicsit a pályaudvaron, izzadnak a büfé sorban, majd éppen elcsúsznak a kedvezményes vonatjáratot. Az idei utazási hullám azonban jócskán felkorbácsolta a kedélyeket.

Élményvonattal a Balatonra, Tokajba, Krakóba, Erdélybe, Semmeringbe... – kell-e ennél jobb ajánlat? Kell, kell! – siseréék szezonális mohósággal ontják a nyaralási ötleteket; úszógumi, békaláb, a többi, elhanyagolható kiegészítőt majd a szülő-hordárok intézik. Ez így rendjén is volna, idegeskedjék, aki már abba a korba ért, a lényeg, hogy a napi betevő lángos- és palacsintaadag szörppel találódjon. Nem úgy van az... – a mindenkori családfő két roham között, útitervvel készül – indulás pontban hatodikán, nyolc óra tízkor a Nyugati pályaudvarról... – s mivel a vér nem vált vízzé, Apa lazára veszi: hazaérkezés ismeretlen időpontban... – Az étel- és ruhafelelős (értsd: Anya) nagyjából ekkorra földadja, a csomagok negyedére csökkentésén dolgozik, kevéske, de becsületbeli reményekkel. Végül elindul a karaván, kicsinek nagy, nagynak kicsinek bizonyuló hátizsákkal: ne tessék elállni az ajtót a leszállók előtt...

Az internetes sorba állj, kicsim... – modern család, modern jegyek, a gyerekek már rég kinyomtatták otthon; fogadjunk, hogy a muzeális kalauznak még normális lyukasztója sincs; úgy viszont a leszármozott más különlegesség révén kaphat kedvet e szép és hasznos pályához. Egenruha nem, forró vonatbelső nem, az ablak előtt hússzal vánszorgó állomások sem segítik a kedvező döntésben, majd elkanyarodnak a gondolatok: mikor érünk oda? – a gyermeki fegyvertár ismétlődő darabja –, majd rájössz, még el sem indultunk. Picinykét emelődik a hang, a rántott húsos zsömlé, s az Utasellátó csúcsterméke, a csokis rúd letorkollja a további kérdéseket, majd hasi tájékon megszületik az első három kólapaca is. Végül a MÁV siet az utazóközönség segítségére:

Figyelem, figyelem! Tolatást végzünk... Váltót állítunk... Futóművet ellenőrzünk... – a kisdetek részére csupa izgalmas látnivaló, miáltal a felnőtt utazóközönség a nyaralási örület határán táncol. Vigyázz... Leese!... Eltévedsz... – s vezényszavak hangzanak el; egyfelől. Látnom, tudnom, érzékelnem kell... – másfelől. Nem szabad... – a legrövidebb, egyben leghatástalanabb érv, s az ifjúság kifogyhatatlan ötletekkel folytatja a bombázást. Az éhes-álmos-pisilni szakasz a mobilterkép vagy bármely telefonos, tévés vagy internetes hókuszpókusszal pillanat alatt elhárítható. De akkor minek megyünk nyaralni? – szinte nyelven a kérdés, de tizenöt perc nyugalomért bármely anyuka-apa hajlandó korrumpálódni és leadni a nevelési elvekből.

A menetrend szerinti türelmetlenségben viszont manapság valóban különleges nézegetni való akad. – *Miért guggol a bácsi? Fáradt, nagyon fáradt... Miért van télikabátban? Nem tudja, milyen az igazi fagy...* – Amivel persze nem szakad vége a kérdéseknek, s rövidesen nemzetközi kereszttal formálódik: *migráns, menekült, megélhetési...* – ahol a nyaralók és a telelők farkasszemet néznek egymással. – *Nézd már, hogy pazarolja a vizet... Szívja a levegőt... Fertőz... Nincs ezeknek otthon dolguk?* – válasz nem érkezik, vagy csak körülírható, makacs kitartással ülnek a népek a pályaudvar lépcsőjén, cipőjüket oldalt lerúgták a nagy Nyugati mecset kijáratában. *Lövik... üldözik... bepalizzák őket...* – ütköznek a vélemények, kreol szempár a legkisebb rezdülésre vibrálva villan, a kiutat keresi.

A nyaralók szorgalmasan kattintgatnak. – *Nem is kell külföldre utazni, hogy külföldit lássunk...* – a vérmesebbje fennhangon szónokol, de a magyar nyelvet nem érti senki, nem érti senki, és a külföldit sem akarja megtanulni – senki. – *Mi is ilyen helyzetben voltunk...* – a felhőtlen szórakozást keresők elfordítják a fejüket: *egyszerűbb lett volna a szüleinkkel lelépni annak idején... De maradtunk...* – majd gyorsan továbbállnak; a múlt árnyai nem hoznak enyhülést. *Nem igaz, hogy még most sem hagynak békén bennünket...* – az utazási irodában gondtalan és vidám együttlétet ígértek, de azt nem mondták, hogy annak feltétele a csukott szemmel járás. *Biztosan azért volt ilyen olcsó az út...* – Anya ezúttal sem kíméletes, Apa viszont a szokott malí-

ciával megjegyzi: *ez a katasztrófaturizmus speciális formája, szívem...* – A legifjabb siseréknek azonban ez sem probléma, sejtelmük sincs, a történelem mely szeletét kapták útravalóul, indulás előtt még gyorsan felderítik a terepet.

Jobbra hősín néni árulja a házi túrós lepényt, mellette gavallér bácsi kerek kocsi-ban saját könyvét kínálja: *Malenkij robot*; odébb a cigányasszony papagája bárkinek, sőt mindenkinek kihúzza a szerencséjét. Ha már így alakult, néhány élelmesebb megélhetési kereskedő profilt vált, legnépszerűbb termék a telefontöltő, a pokróc és az útlevel; ebédre ugorjon be a közeli Mc Global's-hoz. *Ugyan már, akasszon a nyakába fényképezőgépet! Egy jobb napszemüveg, könnyű bőrrönd, és máris szívesen látott vendég a távolról érkezett herceg...* – a hazaiak elnézően mosolyognak; lám, a Kárpát-medencei találékonyság nem ismer határokat, de nyelvi akadályok ezúttal is korlátozzák az eszmecserét. *Tán jobb is... Nincs elég bajunk...* – egyik is, másik is megérinti a nyakában lógó amulettet, továbbra is szükségeltetik egy biztos őrangyal; az utazás kritikus pontja következik: hiánytalanul fölkászálódni a vonatra.

– *Tessék mondani, magyar?* – a kalauz hátratulja éltes sisakját, párapelyhek homályosítják szemüvegét, végül megoldja: a jegy érvényes. *Nagyon kell figyelniünk, ki a bliccelő. A hazai bliccelő, a külföldi bliccelő. A lejárt jeggyel próbálkozó helyi lakos, az érvényes jeggyel oldalgó nem helyi lakos. Lassan tanfolyamot tartunk a kollégáknak, kivel hogyan bánjanak...*

Anyukaapuka az égre függeszti tekintetét, bármennyire remélték, nem szabadultak meg a problémától, biztos pont a saját házuk táján söprögetni. Egyelőre azonban aléltan hagyják gyermekük személyiségének kibontakozását, végül Anya nem bírja: *ha nem veszed le a lábad azonnal az asztalról, elvisz az a sötét, szakállas bácsi...* – a kalauz kap az alkalmon, s aki keres, talál: *lív dö trén, nekszt sztésön, plíz...* – a sötét szakállas nem akarja érteni, miről van szó, vele ellentétben a gyerek marad, fölmászik a kárpitra, hogy jobban lásson, végül két biztonsági ember teszi a dolgát, majd hatalmas puffanás tesz pontot a jelenet végére.

– *Látod, látod... Aki nem fogad szót...* – időben érkezik a nevelés, egy egészségesen formált bömbölés és pár kék folt megteszi hatását, végül csönd, és bámészkodás. A folyosón néhány ismert közéleti arc is feltűnik, majd sietve visszatérnek a fülkék magányába, hogy valamelyik légkondicionált közösségi oldalra feltöltsék élményeiket. Rasztahajú, mandulaszemű, burnuszos, kalapos, vörös szeplős, sánta, szoptató, egykedvű, festett, sápadt, rövid nadrágos, tündér és krampusz – megannyi színesség; kérdés a szívesség. Az állásfoglalásban ezúttal az utódok sietnek a szülőik segítségére, s intéznek némi haladékat, nemzetközi ugrándozásba kezdenek, a kisebbek hovatarozásra való tekintet nélkül nyalókat szopogatnak. A nagyobbcskák csendesen meghúzzák magukat, hangjukat se lehet hallani egész úton; napokkal ezelőtt még ők is önfeledten fogócskáltak egy távoli földrés árnyékában. ●

ÖTVEN ÉV

Áruház a kulisszák mögött

Csontó Sándor

Forrás: MTI fotó, Percze Lajos

1965 augusztusában a szokatlanul hűvös idő ellenére elkezdődött a nyári vásár a Corvinban

Sorozatunk következő része – immár harmadik alkalommal – Budapest emblematis helyén, a Blaha Lujza téren játszódik. Valamikor tényleg központi szerepet töltött be a fővárosban, még kulturális értelemben is: mára mocskos és elhanyagolt betonplacc, csak egy forgalmas csomópont, ahová eddig nem jutott egy kockányi se az „országújítók” áldá-

sos térkövezéséből, s ahonnan azonnal továbbsiet az ember. Itt áll gusztustalan alumínium köntösében a szocialista kor-szak falansztereként az egyik legrégebbi pesti nagyáruház, a Corvin. Mutatós lehetne ma is, megújulva, kistafírozva – a fém-üveg plázáknál bizonyosan szebb, mert ez még áruház volt. De haladjunk sorjában!

Az ezredfordulóra már teljesen beépült a környék: csak a Sajtóház mellett, a Rókus kórház tömbje és a Népszínház-Nemzeti épülete között, az EMKE szállóval srégen szemben volt egy földszintes viskó és üres, deszkapalánkkal kerített placc. *Ungerleider Mór* kávéház-tulajdonos és *Neumann József* egykori artista közös cége, a Projectograph Rt. álmodta ide Budapest egyik első – annak is épülő – mozgóképszínházát. Pár hónap alatt, 1906 őszére felhúzták a favázás, 500 férőhelyes Apolló mozit, amely azonnal népszerű lett, mégpedig egy mára kihalt, egyedi műfajjal: kinemaszkeccseket vagy filmszkeccseket játszottak, naponta többször, folyamatosan. Film és színház sajátos elegye volt ez, az előre felvett, külső jeleneteket vászonra vetítették, és a rövid darabokat a színpadon a színészek élőben játszották tovább. A mozi 1915-től a közönség igényeit jobban kiszolgáló színházzá, még inkább kabarévá avanszált, a filmszínház pedig Royal Apollo néven átköltözött a pompás Royal Szállodába. A színtársulat jeles tagja volt *Nyáray Antal*, *Gózon Gyula*, *Berky Lili*, *Mály Gerő* és *Kertész Mihály*, a Casablanca című világsikerű film rendezője is. A jelenetek, kuplék, dalok szerzői között szerepelt *Karinthy Frigyes* („Szkeccspír”), *Molnár Ferenc*, *Harsányi Zsolt*, de még *Móricz Zsigmond* is írt egyfelvonást a kabaré számára. Nem sokáig kacagott a közönség a szeparékban, mert 1922-ben győztek az ingatlanpanamisták, jött a bontócsákány és az új épület.

Legnagyobb áruház, legnagyobb választék!

A hamburgi M. J. Emden & Söhne cég által létrehozott részvénytársaság megbízásából *Reiss Zoltán* építész tervei alapján felhúzott Corvin Áruház 1926. március elsején nyitotta meg kapuit. A széleskörű technikai tudást és eredeti megoldásokat igénylő kivitelezést *Mann József* és fia valósította meg kétféle aranykoronából. Az épület gazdag külső és belső figurális díszeit, a szobrokat és domborműveket – Pandora-figurák, muzsikáló és táncoló

magyarok – Pongrácz Szigfrid és Beck Ö. Fülöp mintázták. A látszólag egyemeletes, klassziczáló stílusú, díszes pilaszterekkel összefogott palotahomlokzat mögött valójában négy emeletors rejtezik, melyet felül erőteljes párkány és előlött baluszteres attika koronáz.

Hát ebből a gyönyörűségből nem látszik egy vakolatvirágnyi sem az alapaplan alatt! De lássuk a belsőt! A bejárat mögött kétszintes, benyúló balkonokkal tagolt üvegtetős csarnokrész fogadta a vásárlókat. A központi terem mélyén monumentális szélességű lépcső vezetett, de csak az első emeletig, innen kisebb melléklépcsők és felvonók segítettek a közlekedést. A fehér pillérek, a lépcsőkarfák betétjein, a balkonokon, a fűtőrácsokon is ornamentális és figurális díszítő motívumok voltak. Természetesen ezekkel a világítótestek és a falikarok is harmonizáltak. Az irodák a felső emeletre kerültek, a lapos tetőket tágas teraszok foglalták el. Nem csoda, hogy Ybl Ervin dicsőreleg írt róla a friss Magyar Iparművészetben (1926. 1–2.): „A Corvin Áruház főhomlokzata kétségtelenül az utóbbi évek egyik legértékesebb építészeti eredménye. Tartózkodó nyugalomával, a Népszínházat túl nem kiabáló méreteivel helyesen illik környezetébe.” A Nagykörút és a Rákóczi út metszéspontjánál lévő palota, a Keleti és Nyugati pályaudvarok közelsége miatt a vidékről érkező vásárlók számára is könnyen megközelíthető volt, ez is magyarázta több évtizedes, töretlen sikerét. Négy utcafronton összesen 23 kirakattal, 52 osztályával – nem mellékesen 668 alkalmazottjával – ragyogást és világvárosi lendületet hozott a fővárosi kereskedelembe. Saját dekorációs műhelyben iparművészek, festők és rajzolók készítették az újszerű kirakati díszeket,

próbabábukat, feliratokat, ártáblákat és futófényeket. Áruszállítás is volt Pestre, vidékre, de a vasútállomásokra is kivitték a vásárolt holmit. Nemcsak több hagyományos ruhaosztály, illatszertár, kalapszalón, díszmúaru-részleg, cipőosztály, szőnyegterem, méteráru-üzlet, étterem, kávéház, vasúti menetjegyiroda, gyorsfényképészet és háztartási edényeket forgalmazó üzlet működött a komplexumban, de divatbemutatókat és képzőművészeti kiállításokat is rendeztek. A pengőosztályon minden ajándéktárgy és csecse-becse, akár a Zsolnay porcelán is, 1 pengőbe került. A harmadik emeleten műhelyek, a negyediken az irodák voltak. Első igazgatója, a német többségi tulajdonos által kinevezett *Lewin Miksa* „speciális szaküzletek elmés közösségének” nevezte az áruházat. Igazi szenzációt jelentett az áruház számára az országban elsőként, 1931-ben átadott mozgólépcső – a mozgószínház helyén!

Nincs Karácsony Corvin nélkül!

Csak a főváros ostroma tudta megtörni a vásárlási lendületet, az épület kiégett, a maradék árukészletet ellopták. „A Corvin 1948-ig működött részvénytársasági formában, ezután – mint jóvátételi tárgy – a Szovjet Javakat Kezelő Hivatal birtokába került. A szovjet tulajdonlás időszakában meglehetősen otromba módon, de helyreállították a romos épületet, és mivel az árukészlet jóval szerényebb volt a háború előttinél – helykihasználás céljából –, létrehoztak egy több száz munkást foglalkoztató konfekcióüzemet is házon belül. Az áruház csak négy évvel később, 1952-ben – egy amolyan »baráti gesztus« nyomán – került a magyar állam tulajdonába, gyakorlatilag változatlan profillal” – olvashatjuk *Legát Tibor* cikkében a Magyar Narancsban. 1956 sem kímélte az épületet, ismét számos belövést kapott, így halaszthatatlanná vált a rekonstrukció, amit folyamatosan tologattak, mivel két évre lakat került volna a holmikra. A korabeli kartársak egyszerűen nem merték hosszú időre bezárni a fővárosi kereskedelemben nélkülözhetetlenné vált nagyáruházat. Hol vettek volna akkor a szülők több ezer gyerek számára kék iskolaköpenyt és gumi dorkót, azaz tornacipőt? (Na, jó, az Úttörő Áruházban.) 1966-ban a külső-belső felújításra kiírt pályázatot a Lakó- és Kommunális Épületeket Tervező Vállalat nyerte 85 millió forinttal. Ezt az illetékes minisztérium először 50 millióra csökkentette, majd végül még

tovább faragta 35-re. Lám, ennyiből is ki lehetett hozni, hát, úgy is néz ki! Felkerült a homlokzat elé a „luxalonnak” nevezett aluköponyeg, amelyen még a napsugár is megbicsaklott. A nyilakkal körbevett nagy narancssárga cé betű lett a jelképe a Centrum Áruházak Vállalatnak, amelyben a Centrum Corvin önelszámoló egységként működött tovább. A „jóárasított Centrum-hétfőket” *Gobbi Hilda* ajánlotta a tévénézőknek, amikor hétfőn még adásszünet volt az egyetlen csatornán. A rendszerváltás utáni átszervezések, kimentések után előbb kft.-ként folytatták működésüket, később részvénytársasággá alakultak, majd '92-ben megkezdődött a privatizáció. 1997-ben a Skála-Coop lett a többségi tulajdonos, és frigyre lépett a Centrum Áruházakkal, de a fúzió rossz ötletnek bizonyult. Bérbe adta hát a Transzit Outlet-nek alig egy évre. Az áruházat a kínai érdekltségű tulajdonosi kör 2006 decemberében félig-meddig megújította, s azóta élelmiszer-szupermarket, könyvesbolt, műszaki osztály, ékszerüzlet és zálogfiók is működik benne. 2007 májusában a 4. emeleten nyílt meg panorámás kilátással a városra a Corvintető szórakozóhely, azon a 600 m²-es részen, ahol korábban óvoda működött a dolgozók gyerekei számára. A lokálban és a klubhelyiségekben koncertek, partik – e sorok írója is többször diszkózott itt –, kiállítások és különböző előadások nyújtanak szórakozást az arra vágyóknak. A harmadik emeleten 2012 szeptemberében nyílt meg a Művelődési Szint (MŰSZI – mint a cilinderes, csettintős reklámban): egy független kulturális és közösségi központ. Azóta keleten a helyzet változatlan. A gigászi plázák korszakában nem könnyű a fennmaradás. Legyen inkább szálloda? A legjobb megoldás az eredeti állapot helyreállítása, majd egy exkluzív divatház létrehozása lenne, csakhogy ezt tőke nélkül képtelenség megvalósítani. Ráadásul időközben a Corvinnak még a nevét is sikerült ellopni. ●

Állatkertészet Pesten

szöveg: Horváth Júlia Borbála, fotó: Sebestyén László

Eredetileg könnyű sétát terveztünk a Budapesti Állatkertben, hol komoly, hol csapongó beszélgetést. Árnyas ligetesben meg-megállni, a háttérben egy-egy madár felröppen, odébb rövidesen kezdődik a rájaetetés... A vihar azonban bemenekített a házba, melegbarna bútorok közé, a terrárium üvege visszaveri a villámlás fényeit, benne száradt faág és apró műanyag kobra. Persányi Miklós főigazgató nem csak a környezetét, a terveit is jó ízléssel tartja rendben.

BP: Alig akad olyan ember, akit ha megkérdeznek, ne lelkesedéssel mesélne állatkerti emlékeiről. Főigazgatóként nyilván rengeteg szempontot figyelembe kell vennie az üzemeltetéshez. Az Ön részére mi az állatkert?

PM: Állatkert, ahol nyolc napnál tovább mutatnak be vadon élő állatokat a nagyközönségnek. Ez van az EU és a hazai jogszabályban. Egyébként pedig tudomány, gazdászat, művészet, élvezet; ami nekem jobban tetszik.

Szikár megfogalmazások, és ha külön említene valamelyiket, nem lenne meglepő, de így együtt...

Talán szokatlan ennyire racionális alapokra helyezni, de másképp nem megy. Ugyanakkor a legfontosabb mégis az, hogy élvezetes dolgot teremtsünk.

Kell valami csali a közönségnek?

Nem csali kell, különösen nem azért, hogy utána tudományt verjünk a fejükbe. Kíváncsiságból viszont szívesen jönnek az emberek, mert a felnövekvő generációk

meg akarják ismerni a világot, és ez a vágy a legtöbb felnőttben tovább él. Az állatkert sűrítve tartalmazza mindazt, amit a nagyon távol került természetben csak nagy erőfeszítéssel lehetne megszerezni. Az „élvezet” azt is jelenti, hogy a színházhoz, koncerthez vagy a könyvtárhoz hasonlóan értékes élményt nyújtson, miközben szórakoztat is.

Nehéz feladat a könnyed és a komoly műfajt vegyíteni, honnan az ötlet?

Pesten 1866 óta létezik állatkert, de akkor még egészen más karakterrel működött, mint most. Az igazi fejlődés 1908-ban kezdődött, amikor a Székesfőváros átvette, és négymillió aranykorona költséggel – mai értéken kb. húsz-harminc milliárd forint – négy év alatt átépítették. Kitessékelték az alkalmi mutatványosokat, cirkuszosokat, belőlük lett a kert keleti végében a vurstli. A tudományos koncepciót Lendl Adolf zoológus, az első székesfővárosi igazgató alakította ki. Ő találta ki, hogy milyen legyen a kiállítás, milyen állatokat tartsanak. Tisztviselőkből, mérnökökből létrehoztak

egy városi bizottságot, és munkájuk mellett kivételes elszántsággal és figyelemmel rendbe hozták a kertet. Amikor 1912-ben megnyílt, játszótéren, mozgóképszínháza és szimfonikus zenekara is volt.

Hogyan szerezték be az állatokat?

Akkor még könnyű volt az élet, feladták a megrendelést állatkereskedőknek, akik Afrikából, vagy máshonnan begyűjtötték, amire szükség volt. A gyűjtemény és a mögötte húzódo szolgáltatás minden időben a közönség igényétől függ. Persze mondhatnánk nekik, hogy menjetek ki a budai hegyekre, vagy a Börzsönybe, de ott nem ugyanazt az élményt kapják. A mostani fő törekvések között látjuk a lehetőséget, hogy az emberek megismerjék, és megszeressék a pusztuló világunkban egyre fogyó vadon élő állatokat, és impulzusokat adjunk, hogyan védjük őket.

A trófea gyűjtő korban hogy lehet rávenni az embereket arra, hogy jelképesen szólva: otthagyják a zsákmányt?

Segítheti egy-egy drámai film, ami a pusztulásról szól, viszont egészen más eljönni ide, belenézni annak a vadnak a szemébe, amely nélkül szegényebb lenne a világ. Éppen most dolgozik nálunk a National Geographic világhírű fotósa, aki a veszélyeztetett állatfajokat fényképezi. Utazik a természetben, a világ állatkertjeiben, képein az állatok a környezet nélkül jelennek meg, a háttér fehér, vagy fekete.

Ahogy a XIX. századi állatatlásokban?

Pontosan. Mintha herbáriumot lapozgatnák, amibe beleragasztották a növényeket. Érdekes érzés olyan állatot látni, amelyikről tudom, hogy összesen négy példány él belőle a világon.

Melyik az?

Mielőtt Joel Sartore eljött hozzánk, Csehországban, Dvur Kralovében fényképezte az északi fehér orrszarvút. Sajnos mind a négy aggastyán már, nincs abban a korban, hogy szaporodhasson. A többi kipusztították az orrvadászok, a szarv értéke súlyban mérve magasabb az aranyénál. Valószínű, hogy néhány év múlva ezek lesznek az utolsó felvételek a fajról.

Lombik, klón, mutáció?

Az elvi lehetőség megvan, de kihalt állatok feltámasztására nincs példa; bár a mamutén erőteljesen dolgoznak a japán tudósok. De ez még inkább fikció, mint valóság.

Végigtekintve a Föld történetén, mindig is pusztultak fajok, és ha eltűnt néhány, idővel keletkeztek újak. Nem ez a világ rendje?

Kétségtelen, hogy a múltban is voltak olyan kihalási események, vulkánkitörés, óriásmeteor vagy kisbolygó-becsapódás, miáltal a fajoknak több mint a fele kihalt. Az élet viszont nagyon találékony. A fő kérdés nem is ez, hanem, hogy a Föld, átalakulása révén mennyiben lesz alkalmas emberek számára, és a Homo sapiens képes lesz-e, s ha igen, mekkora veszteséggel alkalmazkodni akár a saját maga által megváltoztatott környezethez.

Úgy érti, nekünk kell alázatot tanúsítanunk az állatok, növények irányában ahhoz, hogy mi magunk is fennmaradjunk? Mit tehet ezért egy állatkert?

Az együttérzés és tisztelet talán jobb szó. Kétségtelen, hogy globális változási folyamatban vagyunk benne, amelyben egy budapesti állatkert küldetése jóval szerényebb. A mi gyűjteményünk is jelentősen átalakult. Sok állat tartását fel kellett adni, eltűntek a csimpánzok, a medvék, a szarvasok, és tíz éven belül az elefántok is követhették volna őket, egyszerűen azért, mert szociális lényként csordában érzik jól magukat, de nem volt elég helyünk a számukra.

A Vidámpark területeivel viszont jelentősen nőttek a lehetőségek, változhatnak a szempontok.

A jobb hasznosítás fontos eleme a szezonális. Óriási pazarlás egy értékes gyűjteményt egész évben fenntartani, miközben télidőben csak tized annyian látogatják. Páratlan lehetőség a termálenergia bevonása, ugyanis Európa egyik legnagyobb fürdőjének szomszédságában vagyunk, ahol a hőtartalom nagy része száz éve az eget fűti. Ezért arra gondoltunk, hogy létesítünk egy fedett parkot.

A Pannon Park kialakítására gondol?

Igen, arra a kellemes helyre, amelybe a családok a külső időjárási viszonyoktól függetlenül ellátogathatnak. Hatalmas üvegházat képeltünk, nagyon fontos a mérete, hogy aki belép, érezze a teret, és fák is elférjenek benne. Lipcsében és Zürichben már létrehoztak ilyet, óriási sikerrel; tavaly pedig Wrocław-ban, Afrykarium névvel. A minap kaptam levelet az igazgatótól, tudatta, hogy a korábbi hatszáz ezres látogatottság legalább a háromszorosára növekszik, ami a fedett bemutatónak köszönhető.

Mennyiben érinti majd az állatállományt?

Behozhatjuk azokat az állatokat, amelyeket keres a közönség. Nagy halakat, cápákat. Visszatérhetnek a csimpánzok és a gibbonok. A műemlék épületekben lehetetlen kialakítani hatalmas akváriumokat, viszont a szubtrópusi dzsungel szélén lesz helyük, az új elefántházzal együtt.

Egyfajta Jurassic Park?

Lehet annak is csúfolni, de érdekesebb bemutatni, milyen lehetett, vagy lehetne az élet a Városliget térségében. Itt az lesz az egyik mese, hogy ha nem változtak volna az éghajlati viszonyok, milyen környezetben, milyen állatok élhetnének Magyarország területén.

A küldetés mellett nyilván üzleti vállalkozás is; de létezik-e verseny az állatkertek között?

A mi állatkertünk közintézmény, nem célja az üzleti haszon. Nyilván számítanak az újdonságok, de az igazán jó és normális állatkert-vezetők nem konkurenciaviszonyt, hanem hálózatot képeznek, és közösen próbálnak fellépni a globális problémákkal, elsősorban a biológiai sokféleség csökkenésével szemben. Ha ötszáz állatkert összefog, vagy ezer, reális bármelyik állatfaj fenntartása mindaddig, amíg nem jön egy jobb világ, és a faj visszatérhet természetes élőhelyére. Ilyen volt a kardszarvú antilop

visszatelepítése az egyik arab országban. De olyan helyre nem érdemes vinni őket, ahol az emberek még egymást is ölik, nem hogy az állatokat...

Utazgatva a világban volt-e olyan élménye, ami szakmailag és érzelmileg szíven ütötte?

Állatkertészként sok helyen megfordultam, rezervátumban, és szabad területeken. Például Bombayben elvittek a Sanjay Gandhi Nemzeti Parkba, amit a negyed-magyarországnyi városban, egy víztározó körül húzódó erdős foltba ágyaztak. Kőfállal vették körül, az egyik oldalon szarvasok, párducok, a túloldalon pedig a sűrű emberi massa, kunyhók, bódék, a falra tapasztva, szinte fizikailag érezni a nyomást.

A kultúrát nem kilóra mérik, de paradoxonnak tekinthető, hogy a fal egyik oldalán idilli környezetet hoztak létre, a másikon pedig felvetődhet a kérdés: miért nem nekünk?

A pásztor méltán mondhatja, miért a zebra legel ott, az én családom meg haljon éhen? Ezek valóban borzalmas dilemmák.

Leírja a tapasztalatait, az élményeit?

Sajnos nem írom le. Az intézmény menedzselése mellett egyszerűen nincs rá időm. Persze ha valaki azt mondaná, hogy holnap hagyjam abba, és csak írjak és kutassak, avval is boldog lennék.

Azzal, hogy korábbi szakmai karrierjét feladva a Budapesti Állatkert főigazgatója lett, megvalósította gyerekkori álmát; teljesítette, szereti, eredményes. Kell ennél több?

Ebben a munkában nincs megállás. A legfontosabb, hogy az idelátogató milliányi ember hogyan értékeli a munkánkat. Azonnal észreveszik, ha valami nincs rendben. Amikor kimegyek a kertbe, rögzítem, fotózom a teendőket, listám van arról, hogy mi éppen a legrosszabb.

És melyik a legjobb hely most?

Mint együttes létesítmény, a Varázshegy a legkülönlegesebb. Alig lehet hasonlóan nívós természettudományos és interaktív játszóhelyet találni gyerekeknek és felnőtteknek. De a brazil óriás vidrák kifutója is remekül sikerült! És amikor eső után a nagy tavon elúszik az egyik legnagyobb európai pelikán csapat, s a fejünk felett repkednek a szürke gémekek meg a kormoránok, azért az elég jól fest. ●

PREZI IRODA BUDAPEST

Testre szabva

szöveg: Somogyi Krisztina, fotó: Bujnovszky Tamás

A Prezi világsikeréről feltehetően mindenki hallott, a magyar fiatalok által alapított start-up mára Budapesten és San Franciscóban működtet jelentős irodát. Ahogyan a cég prezentációs szoftverjei is radikálisan átértelmezik a gondolatok megjelenítését és megosztását, úgy pesti székhelyük is szakít az irodaházak szokásos logikájával. A belvárosban, egy volt telefonközpont százéves ipari épületében, a Nagymező utca–Hajós utca között megnyitott átjáróházban pezsgő városi élet fogadja a belépőt. A szokatlan téralakításról, a közösségi szemléletű helyről a Minusplus Építésziroda alkotó teamjének két tagjával *Schreck Ákossal* és *Turai Balázssal* beszélgettünk.

A Prezi központi irodája a volt Merkúr Palota (1900–1903) épületében, az ország első telefonközpontjában

Az oldalt szerkesztette a Budapesti Építész Kamara

Induljunk ki abból a képből, amely az egyterű irodákról általában él: személytelen, steril környezet jelenik meg a képzeletünkben, ahol állandó zúgásban, a számítógép kék fényében, kúclikben szeparálva dolgoznak a munkatársak. Szép új világ – moroghatunk – a mai számítógépes munkahely valósága sajnos már csak ilyen. Pedig nem feltétlenül! Ha kellemes meglepetésre, valódi sztereotípiatörésre vágya valaki, érdemes ellátogatnia a Prezi székházába. A helyzet nyitott. Az érdeklődőket nem kergeti el zord biztonsági őr, és nem zárja ki mágneskártyás beléptetőrendszer az utcáfronton. A közösség nyelvi és kulturális értelemben egyaránt sokszínű. És ez nem csak egy trendi kép, nem csak a felszín: a mögöttes szándéknak van dimenziója. A Preziben ugyanis a térhasználat lényegi módon kapcsolódik a működés filozófiájához. A térben való újszerű építkezés magának a Prezi szoftverének is a lényege. Nem véletlenül, hiszen az egyik alapító, *Somlai Fischer Szabolcs* a BME építészkarára járt, éppen a Minusplus építészeivel egy tankörben indította tanulmányait.

Egy térben

Custom made architecture, deklarálják az építészek honlapjukon, üzenetként, hogy nem kész tudásként, hanem testre szabott tervezési szolgáltatásként gondolkodnak tevékenységükre. A Minusplus munkái a fiatal városiak előtt biztosan ismertek, hiszen a korábbi Kocka, a Bigfish, a Filo Bar vagy a Padron tapas bár igen népszerűek, az irodaépítészet témában pedig már szakértőnek számítanak. A sok megbízás ellenére a Prezi számukra is különleges kapcsolat – a közös egyetemi időtől a mostani sikerig sok lépésben jutottak el egymáshoz. Turai Balázs építész a Prezi előző irodájába tervezett növényiszigetet tartja az első kulcsfontosságú közös munkának: „A Prezi a Károly körúti iroda fejlesztésekor kért tőlünk először építészeti segítséget. Egy nagypolgári lakásból kerültek át egy 300 négyzetméternyi irodaterbe, és hamarosan elkezdtek küzdeni ezzel a szituációval. 30–40 ember egy térben zavarja egymást zajjal és látvánnyal is. Első válaszként az asztalszigetek közé növényfalakat helyeztünk el, amelyek vizuális gátként szolgáltak. Nagyon tetszett nekik, jól működött, de nem oldotta meg teljesen a hang problémáját. Ekkor indult el az a máig tartó folyamat, hogy ők jelentkeznek egy problémával, mi keresünk rá megoldást, erre érkezik tőlük feedback,

Teakonyha trompe l'oeil festéssel

ami további tervezéshez vezet. A trial and error számunkra nagyon fontos. A használat során új tudás kerül elő, ezekkel folyamatosan javítjuk a helyet.”

Tér up date

A tér állandó fejlesztése elsőként a Prezi expanzív növekedéséből és a megbízóhoz kötődő közvetlen viszonyból adódott, de később ez tudatos munkamódszerré lett. Az angolszász irodatervezési kultúrában, főleg a Szilícium-völgyi IT cégek számára készült tervezéssel mutat rokonságot, amire a Minusplusban rátaláltak. Schreck Ákos szerint „megváltozott az építész szerepe, a munkánk folyamatos jelenlétté is

vált. A projektnek nincsen vége, nem áll be az az állapot, hogy elkészültünk egy térrel, átadjuk, jöhet a szalagvágás, és elfelejtjük az egészet, hanem jelen vagyunk minden egyes etapban, az ideális helyszín kiválasztásától a legapróbb probléma orvoslásáig. Jó értelemben vett létesítmény-gazdálkodás lett mára a közös munkából. Ahogyan ők a szoftverüket mindig csiszolják, úgy viselkedünk mi is.” A téralakítás tanulási folyamat az építészeknek is, de a Prezinek is, hiszen az önismeretnek, a cég belső sajátosságainak, az ott dolgozók viselkedésének megértéséhez kiváló lehetőség a térhasználat figyelése. Egy nagyobb közösség esetén ez összetett kérdés.

House of Ideas, avagy audiórium. Terv: Minusplus/ Alexa Zsolt, Rabb Donát, Schreck Ákos, Molnár Tímea, Antal Gabriella, Turai Balázs

A tervezésnél a minél inspirálóbb környezet létrehozása volt a kiindulás, ahol intenzíven, koncentráltan és élvezetesen mehet a munka. De vajon mi tudja mindent kiváltani egy nemzetközi irodában?

Együtt a várossal

Turai Balázs szerint az egyik alapérték a közösségi lét preferenciája, ami már az iroda helyének megválasztásában is megmutatkozik. „Olyan helyet kellett találnunk, ahol a Prezi és a város intenzíven találkozhat, azaz van egy interfész, ahol összeérnek azzal a külső, nagyobb városi közösséggel, ami befogadja. A Prezi vezetői láthatóan nem a szerepek szétválasztására törekedtek, tehát nem különül el, hogy pl. a Váci úti irodafolyosón dolgozom, Zuglóban lakom, majd bejövök a VII. kerületbe bulizni. Ez a három dolog téri értelemben is összefügg, a prezis fiatalok a belvárosban élnek, dolgoznak és szórakoznak. Ebben én látok egy újfajta városi térhasználatot is, ami a fiatal generációt jellemzi.” Új jelenség a biciklis közlekedés előtérbe kerülése is. A hely kiválasztásakor ez is fontos szempont volt. A Nagymező utcai épülethez például a Prezi alig bérel garázst, ami egy irodaháznál több mint szokatlan. A biciklis

közlekedés további téri következménnyel is jár, Schreck Ákos hangsúlyozta, hogy nem szabad a kérdést a tárolók számának növelésével elintézni. „A bringázás új dolog. A Prezi kapcsán nemrég fogalmazódott meg bennünk, hogy ezzel a kérdéssel máshogyan kell majd foglalkozni, hiszen aki bringával jön, az is egyenértékű emberként akar belépni az aulába, de lehet, hogy előzött, ezért akár le akar zuhanyozni vagy át akar öltözni valahol. Foglalkoztat minket, hogyan lehet a biciklivel érkezéshez méltó tereket tervezni. A kapuhelyzetek és a közösségi lét terei a Prezi esetében kiemelt szerepet kapnak. A hagyományos irodaházakban ezeknek mellékszerep jut, a pihenést szolgáló tereket külön oldják meg, például csinálnak valahol egy csocsósobát. A Preziben a well being, a dolgozói jól-lét szerves része az épület egészének.”

Ez a belépő

A Prezi belső udvarból nyíló főbejáratán belépve jól látszik, hogy itt is a sztereotípiák lebontása volt a cél. Nem akartak a bejáratnál szemben recepciós pultot mosolygós recepciósőnnel és morcos biztonsági őrral. Ne ez legyen az első kép! „Az élmény legyen barátságos, mert mi amúgy

egy barátságos közösség vagyunk” – kérték a megbízók. Az építészek ezért onnan indultak el, hogy ki és milyen okból halad át azon a kapun. A betévedő érdeklődő? A meghívott látogató? És akik már jó ideje itt dolgoznak? A fogadózóna kialakításakor az analógia a házibuli volt, a recepciós a jó házigazda szerepét tölti be, aki a térben kissé oldalt, álló helyzetben van, és bár érzékeli, ki érkezik be, nem feltétlenül lép előtérbe. „A fogadó tér egy kávézó akart lenni. Ez azóta sokaknak megtetszett, mert klassz érzés reggel oda érkezni elsőként. Egy ilyen helyen el tud kezdődni a napod, akár hamarabb is hajlandó vagy beérni, mert ott iszod meg a kávédat. Lett tehát egy tér, ahol lehet beszélgetni, egy interface, ahol már benn is vagyok, de azért mégsem teljesen. Ide bejöhet bárki, akit érdekel, hogy mi ez a cég” – magyarázzák a tervezők.

A figyelem terében

Bár a jól-lét és a közösségi élmény megteremtése alapvető része a Prezi működésének, a siker továbbra is az ott dolgozók koncentrált munkáján múlik. A mobilis eszközhasználat korában ez már nincs az írásztaalhoz kötve: akár otthonról is lehetne végezni. A téralakítás során azért is fontos a

pozitív élmény hangsúlyozása, mert a helynek vonzóvá kell válnia, hogy a dolgozók sok hasznos időt töltsenek ott. Érdeemes azt is elérni, hogy az irodaterben mozogva, ismerve egymást új impulzusokkal segítsék elő a közös munkát. Ezt a mozgást szolgálják a térben elhelyezett „attraktorok”, egy vízgép, snack bár, a különböző tematikus pontok és a Cabinet of Curiosity, a múzeumi tárló átértelmezése: a dolgozók által hozott inspiráló, személyes tárgyak gyűjtőhelye. A spontán beszélgetések során születő gondolatok gyakran a legizgalmasabb eredményekhez vezetnek. Az innovációval foglalkozó cégek számolnak az úgynevezett serendipity – a véletlenszerű ráébredés – jelenségével, a Preziben a folyosók white boardként, azaz jegyzetfalként való kialakítása is ezt a célt szolgálja.

Zoomolás az Ada Lovelace tárgyalóra

A változatosság gyönyörködtet

A Preziben járva feltűnő a terek sokfélesége: ez adottság is, hiszen a két utcára nyíló, századfordulós épület tele van beugrósokkal szinteltolásokkal, resztlal terekkel. De a változatosság alapkonceptje is. Egyfelől intenzív színezéssel, tematikához kapcsolódó berendezéssel, dekorációval, sajátos design megoldásokkal segíti a terek azonosítását. Másrészt a különböző munkatevékenységekhez is kötődik, ezeket szolgálja. Schreck Ákos megfogalmazásában: „Az iroda olyan, mint egy kamasz szobája, ahol ott a gitár, a gördeszka, az ágy, a számítógép és azt csinálhatok, amit akarok. A Preziben

minden alá van téve a dolgozóknak, kapnak enni, bármikor és bármennyit lehet dolgozni. Akkor csinálod meg a „háziad”, amikor akarod, de legyen kész, és legyen jó. Viszont mindenki maga döntheti el, hogy az ágyon hason fekve, avagy éjszaka a háztetőn ülve dolgozik. Ehhez az alap a fókuszált, egyéni munka – ehhez csendre van szükség, ami persze többféle térben előállítható. Egy könyvtár is ilyen tér, mert ott senkinek eszébe se jut hangoskodni. Egy fókuszfülke is az, amibe egyedül be tudsz ülni, de egy kávézó is, hiszen a pink noise-nak nevezett emberi háttérzaj egyáltalán nem zavarja a koncentrációt. A Preziben is sokféle tér szolgálja ezt.”

Felülemelkedve

A Prezi irodájának legtöbbet publikált része feltehetően az elsőként elkészült, hatalmas volt kapcsolóterem az emeleten. Eredeti, századfordulós épületdíszei telefonkagylóval díszített angyalfejek. A szép arányú csarnok magasan elhelyezett ablakai megnyújtják a teret, a mives ipari múlt az intenzív mai használat ellenére is érzékelhető. A belmagasság okán nyugodtan galériázható is lehetne, de a vertikális tagolást az építészek (szerencsére) nem így oldották meg. Turai Balázs úgy emlékszik vissza, hogy a többszintesség már a legelső skiccekről visszaköszönt. „Szükség volt kisebb kompakt terekre, amikben 3–4 ember jól elfér, mi ezt a téren belül kívántunk elhelyezni. Térbe állított tárgyalódobozokra gondoltunk, és hamar nyilvánvaló lett, hogy a tetejüket használni kívánjuk. A csarnokban az ablakok nagyon magasan vannak, az iroda teréből nem lehet az ablakon át látványokat befogni, csak az eget lehet látni. Ezzel szemben, a doboz tetejéről feltárulkozik a városi tető landscape. Ott ülve valahogy ennek a tájnak is a részévé válik az ember. A dobozok teteje olyan alternatív hely lett, ahol benne is vagyok a nagy térben, tehát nem vagyok elzárva, de még is, egyfajta elvonulás ez. Ha akarom, úgy ülök, hogy ne lássanak letről, ha akarom, kiülök a szélére. A választás szabadságát kínálja fel. Ha valakinek távlatra van szüksége a gondolkodáshoz, csak feláll az asztaltól és felfekszik a doboz lejtősen kialakított felületére, vagy kiül a lépcsős részre.”

Tetszik, nem tetszik: tetszik

A dobozok teteje sokaknak kedves helye. Ez látszik a használatból, de a kérdőívek-ből is, amelyet a Preziben dolgozók időről időre kitöltenek. Tetszik – Nem tetszik

oszlopokban, okostelefonnal készített, felcímkézett designmegoldásokról mondják el így a véleményeiket, gyűjtik őket, sőt közösen beszélgetnek is a térről, talán éppen abban az amfiteátrum-szerű földszinti prezentációs térben, ami egy ideje House of Ideas néven külsős rendezvényeket is szervez és befogad. A gondolatok szabad megosztása a Preziben teljesen természetes. A Minusplus számára sem gond, ha valami nem teljesen nyeri el a dolgozók tetszését. A vélemények összegzése után hírneves design bútort és MDF lemezből házilag készített, erőteljesen DIY hangulatú tárolószekrényt is lecseréltek már. Helyben kell újraértelmezni, hogy a prezisek számára mi az izgalmas design. Ez a jelentés is finomhangolásra várt. A tetsző és nem tetsző

Kinyíló nézet a Kisherceg szint kigyó folyosójáról

véleményeket én az építészek prezentációjából ismerem, ezzel magyarázták a tervezés organikus folyamatát. Ebben egy különleges, új szemléletmód mutatkozik, amely nem hibaként, de ami még fontosabb, nem kudarcként stigmatizálja a napi használatból kieső tervezői elképzeléseket, hanem az innovatív folyamat természetes részeként gondol rájuk. Az életet a maga teljességében nem lehet kitalálni – állandó fejlesztéssel, alakítással, a helyzetekre való nyitott és kreatív reagálással azonban közel lehet jutni jól működő állapotokhoz. A testre szabás a Prezi irodában látványosan sikerül. ●

FÉNYYIRDA

Titkos
udvarokSebestyén László
fotósorozata

Divat volt valaha a képes újságoknál, hogy poszterminőségben adtak közre egy-egy felvételt, rendszerint valamely sztárról (akkor még így hívták a celebeket). Ezt a hagyományt újítjuk fel most, a magunk nyelvén fogalmazva persze: Sebestyén László felvételeivel. Fadozozos, lábön álló fekete-fehér felvételekre alkalmas „Klősz”-kamerájával a pazar pesti és budai paloták udvarait örökítette meg.

VIII. Baross utca 8. Erre a hangulatos itáliai reneszánsz idéző homlokzatra egy másik ház – Múzeum utca 9 – belsejéből látunk rá. Ha beállunk épületünk már betonozott, hajdan kockaköves burkolatú udvarába főlénk magasodik, ha a Múzeum utcából szemléljük, mint azt képünk is mutatja, elvesz a földszinti és a negyedik emeleti architektúra, de ez a fokozással szerkesztett loggiasor töredékében is lenyűgözi szemlélőjét. Tőkehiányból fakadó kényszermegoldás emelt falat a két bérház közé. Eredeti elgondolásban egy tágas zárt tér kapcsolta volna össze a két épületet és az alkotót. A Múzeum utcai Bókay-házat két évtizeddel korábban Ybl Miklós (1814–1891) tervezte, kivitelezője pedig Pucher József (1836–1904) volt. A Baross utcai négyemeletes bérházat építészként, kivitelezőként és megbízóként is Pucher jegyzi. A több remek bér- és palotabérházat tervező, kivitelező mester Izabella lányának emelte a Kálvin térhez közel eső négyemeletes bérházát, amelyre 1889 májusában kapott építési engedélyt. Épülete utcai homlokzatát két rizalittal keretezte, a kiemelt első emeleten egy erkélyt, a hasonlóan hangsúlyos másodikon kettőt helyezett el. A második emelettől félköríves záródású szimpla és ikerablakok váltakozása visz jóleső ritmust a homlokzatba. A szép külső is sejteti a belső eleganciáját, nagyvonalúságát. A bérházban szintenként két nagyméretű lakást alakított ki az építész. ●

Pesti alakok a művészek szemével

Szántó András

Sokszor és sokat beszélünk a jellegzetes budapesti emberekről, alakokról, az utcai figurákról Budapest várossá alakulásától napjainkig. Ha felidézünk az amatőr fotókat vagy a Fortepan kincset érő régi képeit, azok a leginkább figyelemfelkeltőek, amelyek érdekes emberekről és emberi helyzetekről készültek. Most olyan „pesti alakokat” mutatunk be, akiket művészek örökítettek meg és hagytak ránk sokunk örömére.

Művészek sokasága vált igazi lokálpatriótává. Sokan közülük imádták Budapestet, az idők folyamán rengeteg festmény és rajz készült a fővárosról. Most kiválasztottam néhány olyan nagyon tehetséges grafikust, akik egyrészt kifejezetten az utcák embereit örökítették meg, másrészt sokkal kevésbé ismertek, mint a klasszikus „nagy” festő-művészeink. Képeik viszont szenzációsak, és képes levelezőlapokon is megjelentek – így ismerhettem meg őket, s az élményt ezenel továbbítom Önöknek.

A „Mester” a művészvilágot jelképezi. Írók, az újságok szerkesztői, zenészek és zenetanárok, de főként festők tartoztak e csoportba, akik a kávéházakban külön asztaltársaságokba verődtek. Nagykarimájú művész-kalapot, nyakkendő helyett selyemsálát viseltek, kicsit hosszabb zakójuk néhol festéknyomokkal ékeskedett. Fialat koromban én Barcsai Jenő festőművészt és Kodály Zoltánt hallottam még így szólítani. (Képeslap, kb. 1906.)

1. POSNER ALFRÉD ALAKJAI

Édesapja, *Posner Károly Lajos* (Pest, 1822 – Budapest, 1887) könyvkötészeti műhely- és nyomdatulajdonos, a grafikai és papírfeldolgozó ipar magyarországi úttörője. Párizsban tanult könyvkötészetet, Pesten 1852-ben alapított könyvnyomdászati és litográfiai műintézetet. A litográfiát Párizsban az új technika legjobbjaitól tanulta meg, és ahogy ott Toulouse-Lautrec legjobb plakátjait, úgy itt Pesten, a nyomdájában is sokáig ő készítette a legjobb

Rikkancs, utcai újságár. Általában gyerekek végezték ezt a munkát a lapok megbízásából – az újságok kiadóhivatalainál, gyülekeztek hajnalban – vagy a nyomdánál, ahol a lap készült. Ott felvették a csomagjaikat, amennyit elbírtak, és szétszéledtek a belvárosi utcákon. Ha eladták az összeset, visszamentek, elszámoltak, és új csomagot kértek. A laptól kapott bérük minimális volt, de annak többszörösét megkeresték a borralalókból. (Képeslap, kb. 1906.)

plakátokat például *Bíró Mihály*, *Földes Imre*, *Faragó Géza* grafikusok rajzairól. Üzletkörébe felvette a papírkereskedelem, a könyvnyomdászati és könyvkötészeti minden ágát. *Trefort Ágoston* miniszter ösztönzésére térképészettel is foglalkozott.

A grafikai ipar és általában a papírkereskedelem sokat köszönhet fáradhatatlan munkálkodásának. Kiállítási biztосként szerepelt az 1871-es londoni, az 1873-as bécsi és az 1882-es trieszti kiállításon, és az 1885-ös országos kiállítás munkálataiban is részt vett. Számos királyi és császári rendjellel tüntették ki, 1873-ban családját lovagi rangra emelték, 1885-ben királyi tanácsosi kinevezést kapott. Műintézetét még életében egyetlen fiának, *Posner Alfréd*nek adta át, aki számos más neves korabeli grafikai alkotás mellett a *Pallas Nagylexikon* mellékleteit készítette. Alfréd saját művészi ambícióját is kiélte, rajzai korabeli lapokban jelentek meg, sok plakátot is tervezett. Jelentős lett művész-képeslap-kiadási tevékenysége is, ebből mutatunk be itt néhány budapesti alakot.

Alfréd vezetése alatt a vállalat szállítóképesége folyamatosan növekedett, nyomdai termékei az elsők közé kerültek Magyarországon, sőt külföldön is eredménnyel képviselték a magyar ipart. A

Utcai hordár, a „Psz”. Ezen a furcsa néven hívták az emberek a hordárokat, akik készenlétben ácsorogtak az utcák forgalmas helyein, a csarnokok és kávéházak közelében. A polgárok, ha szükség volt rájuk, csak hangosan „pisszegték” és feléjük intettek, s a hordár máris ott termelt, ahol valamit szállítania kellett. (Képeslap, kb. 1906.)

Utcai zöldségeskofa (Karikatúra, a kor női kalapdívatját is kigúnyolta. Képeslap, kb. 1906.)

gyártelep (VI. Csengery u. 31.) 1909-ben történt átalakítása nem bizonyult elégségesnek, 1912-ben az üzem még több gép felállítása révén tovább bővült. A vállalat a súlyos háborús viszonyok dacára meg tudta őrizni régi pozícióját és hírnevét. Posner Alfréd 1924. január hó 13-án fejezte be tevékeny életét.

A belvárosi házak és a piacok rendszeres látogatója volt a „Handlé”, vagy „Ószeres”, aki hangos kiáltásokkal adta hírül, hogy mindenféle használt és megunt holmit felvásárol – amit azután az ócskapiacra, azaz főleg a Teleki téren kis haszonnal eladott. (Képeslap, kb. 1906.)

2. HEYER ARTHUR ALAKJAI

Heyer Arthur önmagában is igen érdekes figura volt a magyar művészvilágban, ugyanis Tübingiában született, bevándorlóként került Budapestre 1895-ben. Döntően itt készítette nagyszerű rajzait, karikatúráit hazai és müncheni élclapok számára, valamint remek festményeit, melyeken nagyon sokszor állatok – cicák, kutyák, háziállatok – voltak a főszereplők. Sok irodalmi könyvet is illusztrált (pl. *Podmaniczky Frigyes* báró egyik vadászkönyvét – *Az alföldi vadászok tanyája* címűt – 1906-ban). Rajzaiban nagyon sokszor megjelennek a hétköznapi élet jellegzetes alakjai, akikkel az utcákon, a mindennapokban rendszeresen találkozhatnak az emberek. Nyolc darabos, „Budapesti típus” című képeslap-sorozatából mutatunk be néhányat, melyek jól tükrözik stílusát és művészetét, és kiegészítik az eddig ismertett budapesti alakok panoptikumát.

A sült gesztenyét árusító nénik megjelenése az utcákon biztosan jelezte a nyár végét, az őszt és a tanév kezdetét. A szelidgesztenye szeptember közepén érik (főként az Őrségben, Kőszeg környékén), ezért a néni első vevői az iskolába vagy már onnan hazafelé rohanó kisdíjak voltak. Igaz, én felnőttként is nagyon élveztem a Ferenciek terén a templom előtti nagy, kerek ernyő alatt megbújó sütőkatlant, melyben ropogott a rádobbott tűzifa, kellemes zenével kísérve a búbjukon késsel bevágott gesztenyék pattogó hangját és remek illatát (Képeslap, kb. 1900.)

A kávéházak legendás korszakát nagyon sokan megörököítették. Természetes, hogy a budapesti típusok sorából nem hiányozhat a „Cigányprímás”, a kávéházi cigányzenekar vezetője.

A kőbányai sör élvezetének megtetszője a „Sörivő”, aki a budapesti vendéglők – különösen a hegyvidéki és óbudai kisvendéglők – rendszeres látogatója volt. Alakja a főváros egész területén, minden kerületben előfordult, a kispolgárok és iparosok jelképe lett, különösen nyáridőben, amikor a frissen csapolt, hideg sör kellemes felüdülést jelentett a kisemberek, a polgárok, sőt a *Krúdy*hoz hasonló nagyságok számára is. (Képeslap, kb. 1900.) ●

Simplicissimus Budapestje

BEVEZETÉS A KORSZERŰ SZNOB- ÉS HEDONIZMUSBA, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT EMBERLESÉS TUDOMÁNYÁBA

Lelkesember, a vendégszerző

Írását önálló cikknek túl rövidnek ítélte a szerző, Lelkesember, a Nagy Budapesti Törzsszabály egyik derűs, mindig reménykedő oszlopa. Budai (egészen pontosan Himfy utcai) lokálpatrióta, aki valaha vegyésznek indult, aztán a szabadalmak körüli állami szolgálatba csábították át. Most már szinte teljesen nyugdíjas, egyre több energiát fordíthat számos hobbijára, melyek közül a legfontosabb talán a túravezetés. Írni is szeret, lapunk mellett az Élet és Tudományba is szerkesztett. Lelkesember kiállításokat is szervez, és minden jó ügynek fáradhatatlan népszerűsítője. Legjellemzőbb vonásai (a lelkesedés után) a kíváncsiság és a kitartás. Ezt nyilván a tudomány világából hozta. Tartsa meg összes jó szokását még hosszú ideig. (Ja, igen, Dr. Gács János a becsületes neve, nekünk Janó.)

Ingekészítők alkonya Pesten és Budán

A közelmúltban Budán és Pesten is lehúzták a rolót egy-egy sok évtizedes múltra visszatekintő ingkészítő vállalkozás.

A Frankel Leó út belső részén legalább 50 évig működött Schoeberl Valéria ingvarrodája. A helyén, július közepén már meg is nyílt egy retro hangulatú galéria.

A cég történetéről sajnos nem sikerült többet megtudni, mivel nem tudtunk kontaktust teremteni az idős hölgygel. Szerencsére azonban Valéria jó barátságban volt és van is az utca túloldalán működő aranyozóval, s nála hagyta üzletének cégtábláit, valamint egy csodálatos, hamisítatlanul a hatvanas évek

Fleischer György férjfehérnemű-készítő alapította 1929-ben, a Teréz körút 10. alatt. Az üzlet virágzott, így jó alapot nyújtott a családalapításhoz is. Fleischer úr feleségül vette Deutsch Lívia úrnőt. (A titulus nem véletlen, ugyanis Lívia, a későbbi Lili néni a Mária Terézia Gimnáziumban érettségizett, ami kor-és sorstársai között, ha nem is volt ritka, de általánosnak semmiképpen sem volt nevezhető. A gimnázium patinás Andrassy úti épületében ma a Pesti Barnabás Szakközépiskola működik.) Lívia nemcsak a házasságban, hanem az üzletben is egyenrangú társa volt Györgynek, kitanulta a fehérnemű-készítést minden csínját-bínját. Amikor a legjobban ment az üzlet, a cég szinte manufaktúráként üzemelt: az ingek elkészítésében szabász, varró és gombokat is felvarró vasalón is közreműködött. A szabász munkahelye a bolt galériáján volt. Az üzlet a Teréz – majd Lenin – körúton működött egészen a hatvanas évek végéig, amikor valamilyen városrendezési vagy körút-profilírozási szempont miatt el kellett onnan költözniük. Több felkínált üzlethelyiség közül végül a Paulay Ede utcára esett a választás, talán azért is, mert ide át lehetett hozni az eredeti boltberendezést. (Az üzlet bezárásával ez egy békéscsabai gyűjtőhöz került.)

Az üzlet ismert volt az egész városban, még külföldi turistacsoportok is látogatták. Lili néni 2014 augusztusáig, 98 éves koráig (!) vitte a boltot, s ennek az évnek a decemberében költözött az égi vásznak közé. Az üzlethelyiséget a szomszédos étterem vásárolta meg, de a kirakatban még idén júniusban is ki volt téve Terézia telefonszáma, aki örömmel áll a régi és új kuncsaftok rendelkezésére.

Az utódok emlékezete azt őrizte meg a régi időkől, hogy Lili néni (akkor még Lilike) a legnehezebb időket egy az SS-nek dolgozó varrodában vészelte át, így tulajdonképpen a németek védtek meg a nyilasoktól.

Számos ismert ember, híres művész nevét őrzik máig a szabásminták. Az eltávozottak közül említést érdemel Latinovits Zoltán (aki inget varratni is a kutyájával érekezett), Soós Imre, Salamon Béla, Herczeg Ferenc, Bessenyei Ferenc, Márkus László, Böröcz József, Szabó Gyula, Kállai Ferenc, Szabó Sándor. S végül egy ismert művész, G. Dénes György, közismert becenevén Zsüti, akiből nem lett kuncsaft, mivel feleségének tanácsára elállt a költséges ingcsináltatástól, mondván: hiszen az is egészen jó volt, amit a németek adtak a táborban.....

Gács János felvételei

hangulatát árasztó reklámgrafikát, így ezeket be tudjuk mutatni olvasóinknak.

Többet sikerült megtudnunk a pesti oldalon leghíresebb ingkészítő műhelyéről, a Nagymező utca és a Paulay Ede utca sarkán működő Fleischer cégről. A vállalkozást

Gyuri bácsi 1970-ben infarktuszban meghalt. Beszélgetőtársaim, Mátrai Terézia, a Lili néni mellett végig kitartó munkatárs és Lili néni unokaöccse, Reich Gábor grafikusművész (a hírneves Reich Károly fia) szerint ebben közrejátszhattak a költözéssel kapcsolatos izgalmak is.

Budapestünk tehát ismét szegényebb lett két patinás üzlettel, egy hagyományos kismesterség utolsó bástyáival. Csak remélni lehet, hogy ez a szomorú folyamat legalább nem gyorsul fel még jobban, s unokáink is találkozhatnak még néhány ügyes kezű mesterrel.

Mivel vigasztalódjunk Fleischer inges eltűnéséért?

A fenti beszámoló ellensúlyozására egy olyan cikket terveztem írni, amely szimbolikus módon szembeállít néhány tavaly nyílt boltot, éttermet, amelyek esetleg ugyanolyan hosszú életűek lesznek, mint „a” Fleischer. Vagy a csodák csodájára még mindig működő, Veres Pálné utcai *Libál Lajos* optikus, (amit köztudomásúan már jó régen a ma már ugyancsak nagyon idős *Brassai Józsefné*, Emmi néni vezet, amely céget 1841-ben alapították. Valaha ők készítették Clark Ádám körzöit – persze nem ebben az épületben). De rá kellett jönni, hogy

- a) nem találni ilyet
- b) mégsem érdemes (vagy nem emiatt érdemes) szomorkodni
- c) mert vannak olyan új kezdemények, amelyek hosszú életűek lehetnek, és nem egy helyen lesznek, hanem hálózatban működnek. A neten és a fizikai világban egyszerre.

Pl. az Uber taxi szolgálat. Igaz, ebben nincs semmi helyi íz – ez egy globális újdonság.

A globális magántaxi, az Uber (az „über”)

Kicsit elkéstem az Uber kipróbálásával és ismertetésével. Már tünetést is tartottak ellene a hagyományos taxiskok, változnak a jogszabályok, megnehezítik a dolgukat. Talán ideiglenesen ki is szorítják őket Budapestről és az országból. (De hosszú távon semmi sem árthat nekik – legfeljebb az önjáró autó-szolgáltatás.)

Ki ne hallott volna a világszerte nagy botrányt kavart új szolgáltatásról? Már 58 ország 300 városában lehet igénybe venni. Magam csak a múlt hónapban próbáltam ki. Letöltöttem az okostelefonomra a csinos alkalmazást, és megadtam egy kártyaszámot is. Késésben voltunk, pedig ültetett vacsorára mentünk, bonyolult okokból azon a héten másodsor, ugyanahhoz a kedves budai családhoz. Na, akkor az árat is össze tudom majd vetni... (Mert sajnos akkor taxival mentünk, noha a tömegközlekedés sem rossz arrafelé.)

Kocsit hívni valóban mágikusan egyszerű. Csak az úti célt kell megadni, azonnal megjelenik a becsült költség, és hogy a kocsit elindult, meghozza Horváth B. Ford Mondeója, ez és ez a rendszám, ez a sofőr fényképe. Öt percet jósolt, három perc múlva lementünk az utcára, akkor már csak egy percet mutatott, és láttam

is a pirosban az autót, egy saroknyira. Amikor beszálltunk, a sofőr nem kérdezte, hogy hová megyünk, hiszen jól tudta. Útközben az alkalmazás mutatta, hogy merre megyünk, és azt is, hány perc van még a célig. Aztán megérkezünk, elköszöntünk. Az összeget, érezhetően kevesebbet, mint néhány nappal azelőtt, le is vonták a kártyámról.

A csodálatos vacsora után hazafelé is Uber-t hívtunk (a sofőrök jubernek mondják, sok magyar viszont az über kiejtést preferálja). A házigazda előzékenyen taxit hívott a színgazgatónak, akit valamilyen hagyományos taxistársasághoz kötött a szerződése. Az a hívás még ki se csengett, mire a mi kocsi már el is indult... Azóta már hétvégi nagybevásárláshoz is Uber-t hívtunk. Gyorsasága és olcsósága lefegyverző. Nyilván, ha minden taxis így működne, jóval kevesebb autóra lenne szükség azonos színvonalú szolgáltatáshoz. Kevesebb károsanyag-kibocsátás. Sőt, kevesebb magánember tartana autót. De persze itt van a versenysemlegesség. Felmerül az emberben, hogy nem lehetne esetleg a taxiskok adóját csökkenteni? De persze az adókat nem lehet össze-viszsa, szektorok szerint rángatni (bár erre is látunk példát, de azt is látjuk, hogy ez egyáltalán nem jó irány.) És azt se lehet elrendelni, hogy mostantól nem kell a taxiskok sárgának lenni. Miután ezekre költöttek el százazreket.

(Miközben e sorokat írom, jött a hír, hogy New Yorkban mégse korlátozzák az Uber sofőrök számát.)

Yumember: otthoni étkeztetés az Uber modellje alapján

Egyszer régebben már értekeztünk e hátsabokon a „megosztás gazdasága” várható társadalmi hatásairól. Simplicissimus a neveltségesség rajong az internettel összefüggő újdonságokért, és azt mondta nekem, hogy szívesen kölcsönkérne és kölcsönadna háztömbbeli szomszédjainak eszközöket, tudást (pl. ha valaki megoldaná, hogy a fürdőszoba ajtaja ne akadjon meg a padlócsempében, szívesen elmagyarázná az angol Present Perfect igeidőt az illető tinédzser gyerekének.)

Néhány hete Simplicissimusné asszony azzal fogadta urát, hogy az egyik főzőportálón jelentkezett egy most induló szolgáltatáshoz tengerimalacnak. Az ezotikus nevű új portál is globális fejlesztés, az Uber (és az Airbnb) modelljét követi: otthoni főztöt kínál bárkinek, egy honlap alapján, bankkártyás regisztráció

után. Minden tranzakció a cégen keresztül bonyolódik, 15% jutalék ellenében. A szakács maga szabja meg a fogásokat, az árat. Azt is, hogy mikor van szolgálatban. S-né elment egy összejövetelre, ott jó benyomást keltett (igazán jól és innovatívan főz, és néhány éve a főzős blogokat bújja, sőt egy szakmunkásképzésbe is bekapcsolódott, a felén már túl is van). Annyira megtetszett a magyar Yumember elindítóinak, hogy őt delegálták az Index portál bemutató cikkéhez. Egy nap el is jött egy újságíró meg egy fotós, lezajlott a próbaevés. Simplicissimus ki volt tiltva, ő is csak a portál tudósításából tudja, amit tud. (Enne lecsót egy vadidegennél? – *Kalás Györgyi* írása, kikerült 2015.07.24. 17:35).

Az újságíró így foglalta össze a lényegét: „Ha kezdek éhes lenni, a térkép kiadja nekem a közelemben lévő, éppen aktív házigazdákat. Megjelenik egy fénykép arról, hogy mit kínálnak és mennyiért, például paprikás csirke nokedlivel 1200 Ft-ért vagy rakott krumpli ezerért. Rányomok a rakott krumplira, ami megjelenik a vendéglátónál, ő pedig visszaigazol, hogy fogad-e.

Nagyon fontos tehát, hogy mindenki eldöntheti: kit enged be a lakásába, átnézheti például az adott vendég értékelését. Ha fogadja, akkor az éhes felhasználónál megjelenik a cím is, illetve hogy mennyi idő múlva ér oda. Innentől kezdve létrejön a találkozó, aki éhes, jól lakik, aki főzött, az meg eladja a kaját. Minden tranzakció bankkártyán keresztül megy, készpénzes forgalom nincs, így minden követhető. Aki egyszer valahová bejelentkezett, az hozzájárul, hogy levonják a pénztét. A Yumember a saját jutaléka levonása után minden héten utalja a pénzt a házigazdáknak, így aki sokat, és jól főz, annak ez egy jó bevétel lehet.”

Simplicissimus (bár otthon nem meri mondani) szkeptikus a dologgal kapcsolatban. Az Uber egy sztenderdizált szolgáltatásnál olcsóbb és gyorsabb és kényelmesebb, persze hogy működik. A Yumember viszont félúton van a saját főzőcskézés és az étterem között.

És tegyük fel, hogy a szomszéd elfoglalt ügyvédő (akit elhagyott a szemét férje) rászokik arra, hogy az egy emelettel lejjebb lakó nagymama főztjére fizet elő a gimnazista gyerekeinek. Ugye senki nem gondolja komolyan, hogy nem kerülnek majd meg a Yumember?

Ja, igen, a név. Azok számára, akik nem tudnak jól angolul: yummy (kb. „jámi”) annyi, mint fincsi. A szó vége pedig az Uber szóból származik. ●

NEM TŰNT EL

Richter Gedeon hagyatéka

Bőhm Ágnes

Az igazi *Richter Gedeon* arcképének megfestését kísérli meg az a portréfilm, amelyet *Nem tűntem el* címmel forgatott *Spáh Dávid*. A műnek számos pillanata emlékezetes marad a néző számára. Például az az 1944 szeptemberében játszódó jelenet, amikor Richter félénken, sárga csillagos, kopott kabátban feltűnik gyára udvarán, ahonnan addigra már végérvényesen kitiltották. A megtört öregembernek az „*Őn hogy-hogy még itt van? – kérdésre adott fájdalmasan ironikus válasza: „A vonaton nem volt hálókocsi. Egy úriember a feleségét nem teszi ki egy ilyen tortúrának!”* – valamit talán visszaad a gyáralapító rejtélyes karakteréből, elegáns stílusából és tragikusan kilátástalan helyzetéből. A nagyon fájdalmas végjelenetben, amikor elköszön alkalmazottaitól, a gyári kapusorompón keresztül, mivel azt már tilos volt átlépnie, ennyit motyog az orra alatt: „*Mindenkinek minden jól! Ez itt valami, amit negyven évig építettem. Vigyázzanak rá! Menjenek dolgozni, maguk mehetnek.*”

A gyáros unokája

A film indított arra, hogy Délibáb utcai lakásán megkeressem *Richter Andreát*, a gyáros unokáját, akit többek között arról próbáltam faggatni, miért hitte azt a nagyapja, hogy neki nem eshet bántódása? Miért gondolta az apja és a nagyszülei, hogy ha – az utolsó pillanatban – kitérnek a zsidó vallásból, akkor nem megmenekülnek? Andrea azonban 1944-ben csupán 9 éves volt. Emlékei ugyan vannak a nagyapjáról, Richter Gedeonról, de érdemi információ-

ókkal elsősorban apjáról, *Richter Lászlóról* tud szolgálni. Egyáltalán nem rejti véka alá, hogy Richter László igazi asszimiláns magyar zsidó volt. Fia viselkedése, életmódja sokszor komoly fejfájást okozott Richter Gedeonnak. László – Andrea szerint is – szenvedélyes rabja volt a lóversenynek, sok pénzt elkártyázott, és többször előfordult, hogy úgy viselkedett, mint egy „igazi magyar dzsentri”. Richter László az evangélikus vallásra tért át 1932-ben, amikor – Richter Gedeon kifejezett kívánságára – fe-

leségül vette a házasságkötéshez az áttérést minden bizonnyal előfeltételként támasztó híres pesti sebész, *Lobmayer Géza* lányát, az evangélikus *Ilonát*. Andrea elmondása szerint apja röviddel a német megszállás előtt, 1944 márciusában a Richter cég üzemeltetőjeként utazott el itthonról Törökországba, egy export-import üzlet megkötése miatt. Az azonban nem valószínű, hogy Richter Gedeon a német megszállásról előre tudomást szerzett, és ezért menekítette volna ki fiát. Andrea két évvel idősebb

nővérével, Mariettával és édesanyjával együtt élte át Budapesten az ostromot, és a háború után, 1945-ben mindhárman nyomban apjuk után utaztak, akivel végül Olaszországban találkoztak újra.

A család minden tagja külföldre távozott, így a nagymama, Anna/Nina néni is, aki férje, Richter Gedeon egyik közeli barátja, üzleti partnere, Max Hotz segítségével – mindent hátrahagyva – Svájcba utazott. Ő a csodával határos módon maradt életben 1944 telén. Amikor férjét a Katona József utca 21. szám alatti svéd védett ház lakóival együtt a nemzetközi gettóból előbb az Andrassy út 60. alatti nyilas párházba, majd másnap a hajnali órákban fegyveres kísérettel a Duna irányába indították a nyilasok – Rasztik Tibor tanulmánya szerint –, előre rendelték a férfiakat, hátra a nőket. Egy szemtanú emlékezése szerint a 72 éves Richter Gedeon ekkor átölelte feleségét, elköszönt tőle, és beállt előre, a férfiak sorába. Indulás előtt mindenkinek alsóneműre kellett vetkőznie a jégheged, fagyos időben. A Dunához közeledve egy mellékutcában megállították a menetoszlopot. Az élen haladó férfiak közül az első ötven embert elvezették, és a mai Széchenyi rakparton, a Zoltán utca torkolatánál a Dunába lökték. A meggyilkoltak között volt Richter Gedeon is.

A nagymama, aki 1953-ban Luganóban halt meg, soha nem volt hajlandó minderről beszélni, így a nagypapa meggyilkolásáról sem – mondja Andrea, aki 1948-ban Londonba ment tanulni, ez után a mexikói, kubai és londoni Richter-vállalatoknál könyvelőként dolgozott, majd Olaszországban, s végül Spanyolországban telepedett le. Szülei a nagymama halála után elváltak. László 1963-ban Bécsben hunyt el. A lányok édesanyjukkal, aki után ők is evangélikus

vallásúak lettek, az államosított Richter vagyomból lényegében teljesen kismizmivze 1972-ben megvették Budapesten a Délibáb utcai kis lakást. Lobmayer Ilona 2006-ban Olaszországban halt meg, 96 évesen.

Richter Gedeon Emléktár

Nem sokkal a halála előtt sikerült beszélni vele Budapesten Rasztik Tibor levéltáros történésznek, aki a Richter Gedeon emléktárnak, gyakorlatilag házi múzeumnak az igazgatója. Ekkor derült ki, hogy Richter Gedeon felesége valójában soha nem tért magához abból a sokkból, ami férje meggyilkolásakor a Duna-parton érte. Ugyancsak ő mondta el, hogy 1944 augusztus végén, a Lakatos-kormány rövid, másfél hónapos fennállása idején, Richter Gedeon mentességet kapott a sárga csillag viselése alól. Ahhoz azonban, hogy a Vöröskezsztvíz által neki és feleségének megszerzett svájci menlevéllel külföldre meneküljön – ahogy két évvel korábban megtehetette volna –, már késő volt.

A 2001-ben, a gyár alapításának centenáriuma alkalmából létesített állandó kiállítást, a Richter-emléktárat a közeljövőben minden bizonnyal megújítják. Ahogy Rasztik Tibor mondja, az új kiállítás néhány friss dokumentummal is bővílni fog. Ezek között lesz például az a fénykép is, amely éppen a Spáh-féle portréfilm levetítése jóvoltából került nemrég elő, és amely 1932-ben, Richter László esküvőjén készült a családról. Gedeonról nagyon kevés fénykép maradt fenn, pontosabban a fiatalkori és idősebb portréin kívül nincsenek olyan fotók, amelyek az irodájában vagy munka közben, a gyárban mutatnák. Egy kivétel akad, amelyen munkatársaival az 1901-ben az Üllői út 105. szám alatt alapított, ma is működő Sas-patikában, az egyik pult mögött látható. Sajnálatos módon az iratok, dokumentumok, hivatalos levelek többsége, sőt Richter Gedeon személyes tárgyai is mind odavesztek. No, nem tűzvész pusztítása következtében, hanem mert – a gyáralapítóról épp könyvet író Rasztik szerint – a kommunista rendszer azokat mint a „kapitalista múlt bűnös maradványait” megsemmisítette. Az íróasztalát meg egyszerűen ellopta valaki.

Az emléktár tárlóiban 1901-től 1945-ig, valamint a gyár 1945 utáni korszakától egészen a legutóbbi évekig tartó, a jelenkorról is szóló kordokumentumok vannak. 1929-ben Bethlen miniszterelnök ezt írta Richter Gedeonnak címzett levelében: „Méltóságos uram tájékoztatom Önt, hogy 1929. január 5.-én kinevezték kormányfőtanácsossá”. 1929. január 23-án a Magyar

Gyógyszerész című szaklapban Richter Gedeon kitüntetése címmel jelent meg az erről szóló hír és a gratuláció. A zsidótörvények következtében azonban 1942-ben Richter Gedeont már elbocsátották vezérigazgatói állásából. Így 1942. január 20. a keltezése annak a levélnek, amelyet Richter Gedeon az Iparügyi Minisztériumnak írt, kérve annak jóváhagyását, hogy kapjon alkalmazotti végkielégítést: „Az ipariügyi minisztérium további alkalmaztatásom ellen kifogást emelt. Ezen idő óta a vállalatnak alkalmazottja nem lévén a vállalat részemre semminemű fizetést nem folyósított. Ellene tiltórendelet van. Kérem a tekintetes Igazgatóságot, hogy fenti kérelmemet mielőbb intézze el. Teljes tisztelettel: Richter Gedeon” Ezután pedig 1942 őszén kitiltották a saját gyárából. 1943 végén viszont – egy kis időre – visszaengedték mint szaktanácsadót.

A háború végén megjelent újsághirdetés így szólt: „Dr. Richter Gedeon vegyészeti gyárost 1944. december 30.-án a nyilasok elhurcolták és meggyilkolták. Felkérek mindenkit, hogy aki a gyilkosságról és a holttest hollétéről tud, értesítsen délelőtt 9-10, vagy délután 4-5 óra között. Dr. Paris Elemér Bp. V. Honvéd u. 20.” Az ügyvédet a hirdetéssel a család bízta meg. Richter Gedeon holtteste nem került elő. Jelképes sírja a svájci Luganóban, a családi sírboltban van.

Halálának első évfordulóján, 1945 december végén egy márvány emléktáblát állítottak fel a Richter gyárban, amelyet aztán 1948-ban megsemmisítettek. Szövegét csak nemrég rekonstruálta Rasztik Tibor az emléktár részére. Richter Gedeon emlékét ma ehelyett az egykori Sas gyógyszerháza és a Katona József utcai lakóházon elhelyezett tábla őrzi. ●

Lechner Ödön 170 éve

Szöveg és kép: Merényi György

„Mily száraz elementomnak látszik egy építészeti alaprajz, egy homlokzatnak a kiképzése, egy háztető silhouett-je. És e száraz elemek a nagy varázsló kezén szeretetet és szenvedélyt, fanatizmust és lelkesedést tudtak oltani művészekbe, írókba, a közönség javába. Ez nem mindennapi dolog a legvirulóbb külföldi művészeti központokban sem, nálunk pedig soha nem látott jelenség. Értékmérője a mester jelentőségének.”

A Postatakarék-pénztár homlokzata a pártázatokkal, háttérben az Országház kupolája

Így méltatta 1914-ben a Művészet című folyóiratban Lyka Károly az akkor elhunyt építőművészt. Kortársai, építészársai világosan látták Lechner géniusának jelentőségét. A halála óta eltelt százegy esztendő, különösen az utóbbi évtizedek kutatásai teszik egyértelművé szerepét,

amelyet a megújuló magyar építészet történetében betölthetett.

„Lechner Ödön (1845–1914) a magyar építészeti egyik legnagyobb és mindenképpen legeredetibb alkotója, akit a századforduló rendkívüli tehetségeiben bővelkedő nemzetközi színterén is előkelő hely illet.

Sokan tekintik őt a nemzeti stílus megteremtőjének, a szecesszió mesterének, a modern építészeti egyik apafigurájának vagy épp a magyar Gaudínak. Mindegyikben van igazság, ám a valóság ennél összetettebb. Lechner munkássága a historizmusból fokozatosan, szerves fejlődéssel haladt

az azt meghaladó kifejezési formák felé, az európai építészet számos irányzatát és törekvését fonva egybe, hogy lépésről lépésre kibomló, mindig megújuló, rendkívüli életmű jöjjön létre” – ezt már Sisa József írta Lechner száz esztendő jubileuma kapcsán annak a nagyszabású kiállításnak a katalógusába, amellyel az Iparművészeti Múzeum emlékezett az előző századforduló gymesterére.

Lechner művészi elképzeléseinek gazdagsága, formaalkotó tehetsége a megújulást zászlajukra tűző 19. század végi mozgalmak kiemelkedő, meghatározó személyiségévé emelték. Életműve egyedülálló kivétel: honi művész kizárólag itt-hon megvalósított tervekkel világhírűvé vált! Különleges, egyedi stílusával egy olyan korban növelte városaink értékét,

amikor a historizmus különböző válfajai, a szecesszió, a nemzeti stílusok és a korai modernitás együtt éltek az építészetben. Az UNESCO világörökség helyszínének is jelölt főművei: a kecskeméti városháza, az Iparművészeti Múzeum, a kőbányai Szent László-templom, a Földtani Intézet és a Postatakarék-pénztár épületei egy olyan folyamat állomásai, amelyben jól követhető az építőművészi teremtő akarat.

Lechner a vizuális kultúrának ahhoz az örökségéhez is visszanyúlt, amelyet a kereszténység előtti hatások formáltak, és az indiai-perzsa formavilág analógiáit őrizték meg évszázadokon át. (Ennek példája a *Pártos Gyulával* közösen tervezett Iparművészeti Múzeum.) Később a historizmussal szakítani kívánó épüle-

teinek formavilágát és ornamentikáját a virágzó magyar népi kultúra motívumvilága ihlette. Mindeközben stílussteremtő törekvéseinek szolgálatába állította a korszerű anyagokat, építészeti szerkezeteket. Lechner, majd az őt követő építészmesterek gazdag újraértelmezéseivel nyílt meg építészetünk virágzó korszaka.

Lechnernél a korszerű szerkezetek alkalmazása mellett kiemelkedő szerepet kapott a Zsolnay építészeti kerámia, amelyben formateremtő törekvéseinek alkalmas anyagára talált. Az épületek művészi hatása a kerámia szín- és formagazdagságával is fokozhatóvá vált. *Zsolnay Vilmos* pécsi gyárának és Lechner Ödönnek az együttműködése valójában a reneszánsz kor eredményeihez hasonlítható. Az építőművészet és az iparművészet olyan szintézisének tekinthető, amely megfelelt a technika által egyre inkább meghatározott modern kor igényeinek. E szintézisben saját koruk megújuló művészi-építészeti világa, valamint a magyar népi hagyományok ismerete és innovatív felhasználása egyaránt fontos szerepet kapott. A Lechner Ödön és a pécsi Zsolnay-gyár által teremtett építészeti kerámiaművészet vizuális karakterét, „jízét-zamatát” a nyugati és a keleti kultúra ötvözéséből szükségszerűen megjelenő komplex hatásoknak köszönheti. Napjaink embere nem véletlenül tekint sóvárogva a gazdag múltra emlékeztető, színekben tobzódó épületekre, hiszen egy különleges, utolérhetetlen virágzás építészeti lenyomatát láthatja bennük.

Életút és remekművek

Lechner Ödön 1845. augusztus 27-én született Pesten, jómódú polgárcsaládban. Ügyvéd édesapja kőbányai téglagyárában már gyermekkorában ismerkedhetett az építőanyagokkal. 1865-től a József Ipartanodában (ebből nőtt ki a későbbi Műegyetem) *Skalnitzky Antal* tanítványa volt. Ezután a berlini építészeti akadémia következett, itt került kapcsolatba későbbi munkatársával, *Pártos Gyulával* valamint *Hauszmann Alajossal*. 1875–78 közt *Clément Parent* párizsi irodájában reneszánsz kastélyok helyreállításán dolgozott. Hazatérése után *Pártossal* több pályázatot is megnyertek: a szegedi Városházát, a budapesti Drechsler-palotát (MÁV Nyugdíjintézet, később Állami Balett Intézet) és több pesti eklektikus bérházat is (Thonet-palota, Váci utca 11.) az ő terveik alapján építették. Meghatározó volt számára az 1889-ben Angliában

A Földtani intézet folyosója

Az Iparművészeti Múzeum vesztibülje Zsolnay pirogránit pillérrel és a lüszteres mázas téglaburkolattal, a mennyezet népi motívumokból formált mázas pirogránit díszítményeivel

tett tanulmányút Zsolnay Vilmossal. A Kensington Múzeum (ma Viktória&Albert Múzeum) kerámiagyűjteménye, a vidéki angol kastélyok megismerése, az angol koloniális stílus is útmutatóul szolgáltak egyéni kifejezőmódjához. Művészi elképzeléseit legkorábban a kecskeméti Városháza tervezésekor sikerült megvalósítania. *„Magyar formanyelv nem volt, hanem lesz. Mert kell lennie. Ez a meggyőződés vezet életpályámon, amelynek egyet-*

len célja, utat vágni a magyar formanyelv megalakítása felé” – írta a Művészet című folyóiratban, 1906-ban. Habár az épület szerkezete még a reneszánsz kor formavilágára épül, az épület ornamenseiben úgy jelenik meg a falburkoló-díszítő kerámia, hogy egyszerre idézi a magyar népi és keleti (ez esetben a perzsa) eredetet.

A „sorsfordító” épület kétségtelenül a szintén Pártos Gyulával közösen tervezett Iparművészeti Múzeum, amely egy-

fajta korszakhatár is a magyar építészet történetében. Jóllehet az épület minden részén a legmegfelelőbb és az akkori Magyarországon rendelkezésre álló legkorszerűbb szerkezeteket alkalmazták, formavilága és ornamensei a múlt emlékeit idézik, pontosabban keleti hatást mutatnak. Ennek hátterében a magyarság keleti eredetére történő utalás állott. Az új stílusnak is megfelelő új anyag használatával kapcsolatos 1895-ös kultuszminiszteri engedélyező leirat szerint: *„A Zsolnay-gyárban készülő pirogránit hazai művészi iparunknak oly sajátos és a külfölddel szemben is haladást jelző terméke, hogy az Iparművészeti Múzeum és Iskola épületén már az anyag magában is e téren elért fejlettségünkről fog tanúskodni.”*

Az Iparművészeti Múzeumot követő Magyar Állami Földtani Intézet és a Hold utcai Postatakarék-pénztár a lechneri stílussteremtés letisztult, utólrágható megvalósulásait példázzák. Mindkettőt különlegessé teszi, hogy a belső terek megformálásánál a magyar népi kultúra sík ornamensei sajátos „művészi átírásban” a téralakító művészet ihletői lehettek. Mint valami különleges, meseszerű barlangot, úgy járhatjuk végig a hullámzó ívek koszorújával övezett tereket. Az építész téreremtő fantáziája egyfajta organikus világba vezet bennünket. Az Iparművészeti Múzeum buja tömegei és belső terei után e két épületben még markánsabb a forma és még következetesebb a díszítés.

A Lechner Ödön főművének tartott budapesti Magyar Királyi Postatakarék-pénztárról 1902-ben így írt a Művészet című folyóiratban Gerő Ödön: *„Ha valamire ráillik a megfagyott zenét emlegető mondas, erre a csudaszép oromfalra, s arra a valóságos rajzmámort hirdető pártára ráillik. Ez a párta vallomás arról az örömről, amelyet a művészen a vonal magyar ritmusának megtalálása keltett. Megkoronázza a házat, mint ahogy annak a ritmusnak megismerése a magyar dekoráló művészetre törekvésnek a megkoronázása”*. Homlokzatát egyedi formálású téglasorokkal keretezett és a vakolatba illesztett velencei üvegmozaikokkal tarkított mezők zárják, okkeres-sárgás mázaskerámia-elemekkel szegélyezve. Lechner vázlatai alapján Zsolnayék kígyók, békák, Hermész istenre utaló szárnyak, griffmadarak és tarajos sarkányok mesevilágát égették ki mázas terrakottában. Ez a – Lechner szerint „madaraknak készült” – mesevilág azonban egy elvont, nem naturalisztikus formát öltött: ornamentummá változott.

Papszi a márványasztalnál

Életének utolsó szakaszában kortársai a Mestert a pályázatokon háttérbe szorították, alig kapott megbízásokat. Ám ő ekkor már rajongóival – köztük az ifjabb építészművelődési tagjaival – körülvéve a Japán kávéház bohémjei közt anekdotázott és rajzolt törzsasztalának márványára.

„Lechner bácsi. Ez az ezüstsakállú, bohókás tekintetű, igen finom fekete kabátban megjelengető úriember arról volt nevezetes, hogy temérdek szép házat épített Pesten, nagy része volt abban, hogy a lakosság megbámulja az építészet csodáit, amelyekkel tervezeteiben pazarul bánt... Muzeális megjelenésű férfi volt; akár a művész-kávéház kirakati ablakánál ült, kimosolygott az Andrássy út járókeleire, valamint helyeslően bólintott a körülötte helyfoglaló ifjú művészművelődési felé: mindig volt valami a magatartásában, mintha az imént lépett volna ki egy klasszikus olajkép rámai közül. Reneszánsz-korabeli érzelmekkel viseltetett az élet iránt annak nagy szeretetében ugyanazért kedélyesen felült az omnibuszra, ha városligeti hangulatokat, ifjú nők bolondozásait, régi pesti tréfákat akart élvezni. Ízeit bizonyára úgy becsülte az életnek, mint egy öreg király, aki vigyázgat hátralevő évei harmóniájára.” Krúdy Gyula emlékezett így. Az utolsó pesti omnibusz és utasai című írásában a Japán törzsvendégére.

„Papszi” – ahogy becézték – nemegyszer építészeti terveket is ott korrigált, ott fejtette ki elképzeléseit. Habár hivatalos tanszéket nem kapott – így nem is taníthatott –, a fiatalok megtalálták. „Műhely... afféle informális iskola volt” – írja Sisa József a már idézett kiállítási katalógusban. A következő nemzedék nagyjai nem másolták, hanem újraértelmezték szeretett és tisztelt mesterük elgondolásait. A művészi elveit követők – például Vágó József, Komor Marcell és Jakab Dezső, Bálint Zoltán és Jámbor Lajos, Baumgarten Sándor vagy Lajta Béla – kései munkáinak tervezésekor műtermüket is megosztották Lechnerrel.

Élete utolsó szép, hozzá méltó eseménye a római kitüntetés volt. 1911-ben nagy kortársával, az osztrák Otto Wagnerrel együtt életművük elismeréseként aranyérmeket kaptak a római nemzetközi építészeti kiállításon. Otto Wagner – jóllehet más utakon haladt – tisztelete jeléül hamarosan tanítványainál együtt látogatta meg Budapesten az idős, ekkor már mellőzött mestert.

Nem véletlenül búcsúztatta Lyka Károly Lechnert a Művészet hasábjain így: „A Japán kávéház művészasztalának szelíd

A kecskeméti Városháza udvari homlokzata mázaskerámia-betétekkel: a motívumok egyszerre idézik magyar népi és a keleti ornamentikát

bohémje királyi örökséget hagyott a magyar építőművészetre. Abból élélhet még néhány nemzedék.”

Életművének lényegét, az akkor újként megjelenő nemzeti önkifejezésre való törekvést Gerle János foglalta össze a legtömörebben 2003-ban megjelent Lechner Ödön monográfiájában: „A nemzeti önkifejezésre való törekvés a századforduló idején a velünk szomszédos országok mindegyikében megjelent, mindenütt a helyi történelmi stílu-

sok valamelyikére, illetve a regionális népi építészet emlékeire épült rá. Valamennyi efféle irányzaton, s a századforduló egész építészetén belül Lechner az egyetlen (hasonló természetű Gaudi viszonya a katalán és Wrighté az indián hagyományokhoz), aki az általa forrásnak tekintett történelmi motívumkincsből nem historizáló felfogással hozott létre korszerű »magas művészeti« stílust. Ennek révén művészete felülemelkedett a regionális és nemzeti kategórián.” ●

VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB

Bozsik Péter: Vadak voltunk

„A költő rímet lop és köhög.” (F. O.)
Fenyvesi Ottónak

vadak voltunk és bombasztikus hidak
pinaszórszál és anyáink szilvakevárja
szerettünk volna lenni
lapostetűk egy-egy avangárd költőné
szeméremszőrzetén
örök sört vedelni éktelen pohárból
megváltani
malevics fekete négyzetét
ehelyett vidéki lapok
szerkesztették életünk
spiclik és rendőrök kísérettek
dohányos köhögésünk
újvidéken szabadkán zentán
szegeden és budapesten
fehér hajunk
szomorúan lobog
a weissbrunni szürkületben
termelődik a sötétség
kassák kopottas fekete kabátjában
bolyongunk a lidérces népligetben
sívár hajnali buszra várva
akár a múlt századi kísértetek
cholnoky viktor elbeszéléseiben

Aczél Géza: (szino)líra

címszó egy torzósztárból

alkot

nézegetem a kis silány politikát amint dülöngélget jobbra-balra
valahogy most hiányzik belőle a formátumok teremtő hatalma
nem a panamáknak mindent behálózó világa hisz piramisoktól az asszuáni gátig bűnök nélkül nem jött még világra
maradandó látvány a teremtésnek ethosza búzlik mikor naív
gyerekként messzi vidékről pestre érve tág szemmel értél az
úttörő vasúttal a hűvös völgyi rétre vagy később már némi
szakértelemmel bámultad a körüti palotákat tudtad a cse-
ncselésen kívül itt még valami más van mikor egy kor alkot és
közben lenyűgöz az érdek mögötti főség ami évszázadokra
itt marad utcanevék szobrok esendő cserélgetése helyett
egy absztrahálódva teremtő erős akarat gomblyukba tűzve
eiffel ihlette vagy clark virággal megejtő büszkeséggel hogy
a nemzeti öröm együtt szárnyal a magát hasznosnak vélt tu-
dattal s ha el is száll olykor fejed fölül az angyal rutinosan
morgolódasz amikor despotikusnak hiszed a világot ha van
még elegendő időd eme bűvös falanszternek sugárzását kívá-
rod a maradandó díszletek között mikor már a kevés remény
is elköltözött az időhöz kötött szoltárokba illőn illúziótlanul

A ROVATOT SZERKESZTI: KIRSCHNER PÉTER

BETEKINTÉS

Holló Szilvia Andrea

Alighogy kölcsönkapom, máris gondot okoz. Vas-
kos, zsebre vágni le-
hetetlen, még méretes
táskámba is épphogy be-
szuszakolom. Felfedező
sétára biztosan nem vi-
szem magammal, majd
otthon böngészem. Mi-
lyen kár, mert a kötet
amúgy remek útitárs le-
hetne városi turistásko-
dáimhoz. De valamiért
valamiért, a művészi fotó-
kat vétek lenne tenyérnyi
zsebkönyvbe zsugorítani.
Egy híján száz épület lép-
csőházának titkát tárja fel
Székely Péter enteriőrfo-

tós és Somlai Tibor belsőépítész szemgyönyörködtető össze-
állítás. A fotós nyakába vette a várost, hogy kitarító munká-
val, akár furfanggal is, de bejusson több száz házba, s ezer
meg ezer fotót készítsen, amelyekből aztán a belsőépítész
kiválogatta az építészeti, várostörténeti szempontból külön-
legeseket, legyenek azok elegáns belsők vagy kopott, ügyet-
lenül toldozott-foltozott terek. A válogatás szubjektív, a kötet
szerkezete pedig végtelenül egyszerű: a házak a címük ábécé
rendjében követik egymást, külön a pestiek és a budaiak.
Mindenkinek van kedvenc lépcsőháza, jegyzi meg előszavá-
ban Török András. Vagy azért, mert már maga a látványa is
impozáns – mint a Kossuth Lajos tér 13. alatti ház luxushotel
idéző eleganciájáé –, vagy azért, mert bár szerény küllemű,
de mindennapjaink része.

Élvezettel lapozgatom a 287 oldalas kötetet, mely egyszer-
re látványos album és precíz adattár. A leírások mindig egy,
esetleg két aprócska, az épület főhomlokzatát mutató archív
képpel kezdődnek. A lépcsőház bemutatásához Somlai Tibor
házanként általában négy-hat fotót válogatott, bár van, ahol
csak egy-két képnek jutott hely, vagy épp ellenkezőleg, tíznél
is többnek. Néhol a mai állapotokat összehasonlíthatjuk az
eredetivel régi felvételek segítségével, sajnos a konklúzió a
legtöbbször az, hogy „igényes volt – sekélyes lett”. Olykor a
lépcsők elől a vesztibül, a nemes anyagok, a szokatlan díszítés
vagy forma elorozza a főszerepet (mint az Árkád bazárban),
máshol a részletfotók kiemelik a kivitelezés kifinomultságát,
még akkor is, ha ma már csorba a pihenőpad, a fali óra rég
megállt, a falikút kiszáradt, a kandalló kihűlt, a dombormű
hiányos. A felismerhetetlenné sötétedett lépcsőházi Lotz-ké-
pet nekem is féltő szeretettel mutatták meg a Vámház körút
15. szám alatti Ybl-ház lakói. S a városiakoknak ez a büsz-
kesége járja át a Somlai-Székely szerzőpáros varázslatos ké-
pekkel illusztrált könyvét.

A tömör, feszes szövegekben mindig jut pár mondat az épí-
tészeknek és a megbízóknak (a budai építési vállalkozó,
Detoma Alfonz és családja szövevényes históriáját maga a

szerző göngyölytette fel a tudós módszerességével), az építészeti különlegességeknek. A bérpaloták monumentális, reprezentatív, néha már-már teatrális lépcsőházai státuszszimbólumok, amelyek szavak nélkül is kifejezhetők az építető-tulajdonos társadalmi pozícióját, például azzal, hogy a háziúr lakrészéhez külön díszlépcsőház vezetett (lásd az Andrássy út 4-et, vagy a kötetben nem szereplő Szabadság tér 14. számú házat).

Köszönet illeti Somlai Tibort a díszítőművészek említéséért (Róth Miksa vagy Lotz Károly mellett M. Szirmai Ilona és Kovács Zsuzsa is megérdemli az utókor főhajtását), a kritikai észrevételekért (elszomorító, hogy az IKV korszakban az eredeti, mívés anyagokat karbantartás, felújítás helyett a „praktikum” jegyében lecserezték, a piros kókuszszőnyeg helyére így került pévécé burkolat).

A Corvina Kiadó gondozásában 2014-ben megjelent kötet végén mini lexikon segít az építészeti szakkifejezések értelmezésében (kevesen tudják, mi a kannelúra, vagy hogyan készül a stokkolás), valamint találunk névmutatót és angol nyelvű összefoglalót is.

Sajnos, ez a gondosan összeállított kötet sem hibátlan, a hátsó borítón ugyanis nem az Arany János utca 7., hanem a Corvin tér 11. előcsarnoka látható. Bosszantó apróság, de így legalább az előlapon Pest köszönti, a hátoldalon Buda búcsúztatja az olvasót. ●

Somlai Tibor – Székely Péter: Fent és lent / Pest-budai lépcsőházak 1835–1945, Corvina kiadó, 2014. karton borító, ragasztott kötés.

Kiadói ár 9900,-Ft

A LA CARTE

Csikós Attila fotókiállítása

*Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum,
2015. augusztus 28. – október 4.*

Csikós Attila: Badacsonyi Sátántangó

Csikós Attila író fotográfái, amint kispórái is, a mindennapok hol költői, hol már-már dokumentarista módon rögzített életeményeit tárják elének.

„A fénykép csak egy lehetőség, egyetlen lehetséges sűrűségét mutatja meg anyag és szellem együttállásának. Konzisztens az idő állapotával.”

(Csikós Attila: Reggelle kinyúlunk – részlet)

Bővebb információ:
www.mkvm.hu ●

KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ

TÁBORI – SZÉKELY ÚJRASZEDVE

Tudáspolc Kiadó

Székely Vladimír villamosmérnök. A Műegyetem emeritus professzora és tagja a Magyar Tudományos Akadémiának. Ebből már világosan láthatja minden könyvhajhász, hogy nevezett kiválóság nem azonos azzal a Székely Vladimírral, aki kerekén féltucat budapesti könyvet írt Tábory Kornéllal közösen 1908–1909-ben a város bűneiről, s erkölcséről. Ez utóbbi Székely Vladimír ezekben az években – és egyébként húsz esztendőn át – vezette a rendőri sajtóirodát, szövívőként ápolta a sajtókapcsolatokat, s üzletársi minőségében Táboryval együtt adott ki hat társszerzős művet félvilági és alvilági fővárosunk viselt dolgairol.

A két Székely Vladimírt le származotti viszony köti egymáshoz. A professor úr unokája az egykori rendőrfogalmazónak.

Kortársunk, Székely Vladimír szervezőmunkát is anyagi áldozatot nem kímélve, összefogva nagyapja két dédunokájával, Székely Borbálával és Veronikával arra az elhatározásra jutott, hogy jeles felmenőjének könyves munkássága ma is aktuális lévén – legalábbis a témakör iránti polgári érdeklődés szintjén – újra megjelenteti ezeket a műveket. Mint elárulja, Tábory Kornél újbóli nyilvánossága megteremtésének szándékával is.

És meg is tette. Az eredetnél igényesebb – keménykötéses, cérnafűzött – kivitelben, újrasedve (!) jönnek ki tavaly óta a könyvpiacra az újrasedve Tábory–Székely kötetek.

A Tudáspolc Kiadó vállalta a nyomtatás-kivitelezés kockázatát. Elszántságukat dicséri, hogy kézbe vehetjük újra immár *A bűnös Budapest*, *A tolvajnép titkai* (Tolvaj szótárral!) és *Az erkölcstelen Budapest* című köteteket. Hátra vannak még a *Nyomorultak*, *gazemberek*, a *Bűnös nők* s a *Vasúti tolvajok* címűek. Nem ismerünk a magyar könyv történetében hasonló vállalkozást.

Ára: 2590,-Ft példányonként

Megvásárolható az Anima, a Lira és a Libri boltjaiban.

HANGOK ÉS MOZDULATOK A JÓDLIZÁSON TÚL

**Bridging Europe – Európai Hidak fesztivál a BFZ-vel
Művészetek Palotája, 2015. szeptember 11-16.**

Budapest új ruhát ölt egy hétre szeptemberben, és elővárszol mindent, ami osztrák, túl a Mozart-kuglin, a térdzoknin és a jódlizáson. A Budapesti Fesztiválzenekar és a Művészetek Palotája szeptember 11. és 16. között újra megrendezi a Bridging Europe – Európai Hidak fesztivált, ahol megmutatják, milyen kulturális csemegéket rejteget Ausztria a mindenki által ismerteken túl. Csehország és Németország után ez a harmadik ország, amelyet alaposan

megismerhet a budapesti közönség. Az őszindító fesztivál egyik célja, hogy az európai nemzetek közelebb kerüljenek egymáshoz. *Fischer Iván*, a fesztivál művészeti vezetője olyan zeneszerzőket válogatott a programba, mint *Hugo Wolf* és *Gustav Mahler*. Emellett, immár hagyományosan, az osztrák zene barokk és kortárs képviselőinek szerzeményei is színesítik a kínálatot. A fesztivál könnyűzenei programjában 2015-ben a Soap & Skin with Ensemble, a *Wolfgang Muthspiel* Trio, a Wüdamusi, a Federspiel és *Madame Baheux* szerepelnek. A muzsika mellett a tánc és az irodalom ezúttal is fontos szerephez jut. *Gergye Krisztián* Társulata és *Gloria Benedikt* közös táncelőadása *Kokoschka* babája címmel *Alfonso Cruz* regényét eleveníti meg, a Literárium irodalmi sorozat keretében pedig a nagy hatású osztrák író, *Thomas Bernhard* életművével ismerkedhet meg a közönség. ●

MODERN IDŐK

**Magyar művészet a millennium és a II. világháború között
Magyar Nemzeti Galéria, újrarendezett állandó kiállítás**

A múzeum felújított, második emeleti központi tereiben látható a 20. századi állandó kiállítás, amely a századfordulótól a második világháború végéig terjedő időszak legfontosabb alkotóit és törekvéseit mutatja be. Az 1896 és 1945 közötti művészetre koncentráló kiállítási egységben közel 150 festmény, 30 szobor és 200 érem tekinthető meg. A tárlaton a korábbiaktól némileg eltérő stílári hangsúlyokkal, új szempontok szerinti tematikai egységekkel és életmű-preferenciákkal találkozhat most a közönség. A szimbolizmushoz és a szecesszióhoz köthető alkotások közül kiemelkedik *Gulácsy Lajos* Varázslat (Varázsló kertje) című műve. A Magyar Vadak, a Nyolcak (többek között *Czóbel Béla*, *Czigány Dezső*, *Pór Bertalan*, *Kernstok Károly* művei), az avantgárd (*Nemes Lampérth József*, *Uitz Béla*, *Bortnyik Sándor*, *Tihanyi Lajos* alkotásai) mellett a két világháború közötti tendenciák, *Vajda Lajos* és *Ámos Imre* festészete kapott helyet. A nagybányai művésztelep alkotói – főként *Ferenczy Károly* –, illetve *Rippl-Rónai József* művészetén túl a Képzőművészek Új Társasága (KUT) tagjainak (például *Berény Róbert*, *Márfy Ödön*) és a Gresham-kör művészeinek (*Szőnyi István*, *Bernáth Aurél*, *Egry József*, *Pátzay Pál*) remekművei tekinthetők meg. A festmény-, szobor- és éremanyag mellett a tárlaton az Iparművészeti Múzeumból kölcsönzött tárgyak is láthatóak, amelyek a századforduló és a Bauhaus mesterművei között kaptak helyet. Az eredeti enteriőröket korabeli, archív fotográfiák segítségével megidéző terekben a gödöllői művészkolónia mesterének, az építész *Toroczkai Wigand Edének* népmesei motívumokkal díszített faragott bútorai, *Rippl-Rónai József*nek az *Andrássy-ebédlő* számára a Zsolnay-gyárban kivitelezett burjánzó szecessziós kerámiái, vagy *Breuer Marcell* világhírű csövázás bútorai láthatóak. ●

Berény Róbert: Csellózó nő, 1928

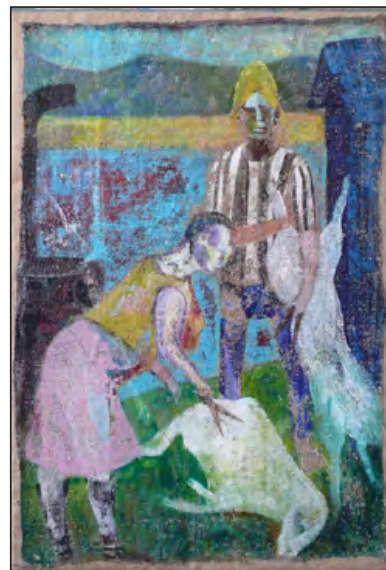
Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

MFT20

20 éves a Magyar Festők Társasága
FUGA, 2015. szeptember 6-ig

A Magyar Festők Társaságát 1995 nyarán alapította 33 festőművész. 2015-ben 280 művész-taggal már a magyar festőművészek legnagyobb, országos hatáskörű szakmai szervezete, melynek célja a tagság és általában a magyar festőművész-társadalom szakmai támogatása, a modern és kortárs képzőművészet népszerűsítése. A Társaság nem preferál egyetlen művészeti irányzatot vagy stílust sem; ellenkezőleg, a magyar festészet sokszínűségének ápolását, az egyéni törekvések támogatását tartja fontosnak.

Júniusban kezdődött a Társaság 20 éves jubileumi kiállítás-sorozata, melyen csak az egyesület tagjai vesznek részt. A cél az, hogy minden tag legalább egy művel szerepeljen az év folyamán. A jelenlegi, harmadik ünnepi tárlat a FUGA termeiben látható. A meghívott kiállítók száma 147, akiknek tematikus, megkötés nélküli művei szeptember 6-ig a FUGA mindkét szintjét elfoglalják. A tárlaton sor kerül régi felvételek vetítésére egykori kiállításokról, megnyitókról, művészriportokból, továbbá megtekinthetők a régi katalógusok is. ●

Király Gábor: Birkanyírók, 2015

EGY NAGYON UNALMAS NYÁR

Zappe László

Már a régi filmsikerekben sem lehet megbízni. Márpedig Az aranytó című, 1981-ben készült amerikai film biztosan siker volt, hiszen három Oscar-díjat nyert, a két főszereplő, Henry Fonda és Katharine Hepburne mellett a szerző, Ernest Thompson is megkapta a legjobb adaptált forgatókönyv díját. Ám talán ennél is többet jelent, hogy a 15 millió dolláros befektetés közel 120 millió dollár bevételt hozott. Korábban pedig, 1978–79 folyamán már az eredeti színdarab is négyeszer ment Amerikában. Elképzelni sem tudom, mivel érthette el a darab és a film ezt az eredményt, ugyanis nem láttam. Sőt, azt a színpadi változatot sem, amelyet a Madách Kamarában a film magyar hangjai, Tolnay Klári, Mensáros László, Kiss Mari játszottak.

Most Szentendrén viszont ritka unalmas történetnek találtam, amit Aranytó gyanánt eljátszottak. Nagy csalódás volt azután, hogy két esztendeje innen indult ugyancsak az Orlai Produkció vállalkozásában a Római vakáció színpadi verziójának diadalútja Pelsőczy Réka rendezésében, Fekete Ernő és Tenki Réka (később Balla Eszter) főszereplésével. Merthogy ilyen unalmas, érdektelen, közhelyektől hemzsegtő történetet színpadon ritkán látni. Szokványos, utálkozó szeretetben megvénült házaspár, mint minden év-

ben, a nyarat ezúttal is az Aranytó partján lévő vityillójában tölti. Sokáig semmi más nem történik, mint hogy a két főszereplő, Benedek Miklós és Vári Éva megpróbál élcélődni az öregember kezdődő feledékenységén. A szklerózis viccekben eleve nincs sok eredetiség, Gálffi László rendező meg bizonyára annyira szerette volna elkerülni a lapos humorizálást, hogy az a kevés se nagyon működik. Igazi, emberi mélységet, szívre ható tartalmat pedig egyáltalán nem sikerül beléjük csempészni. Pedig Benedek Miklós nagy összpontosítással igyekszik dekoncentrált lenni, Vári Éva meg hozza szokott formáját, ami ezúttal kevésnek látszik.

Túlzott izgalmat az sem kelt, hogy sűrű csetlés-botlásuk, a szűnyogháló-ajtó gyakori lezuhanása közepette lassacskán kibontakozik valami családi konfliktusféle. Kiderül, hogy van egy lányuk, akivel az apának eléggé ridegre sikerült a viszonya. Merthogy gyerekkorában a kövér kislány nem tudott a vízben hátraszaltót csinálni, festői ambícióit sem értékelte a papa, és ezzel tönkretette az életét, művészkarrier helyett kénytelen jól menő reklámgrafikus céget működtetni. Pedig a lány mindig éppen neki szeretett volna megfelelni. Szóval divatos mélylélektani közhelykivonat néhány lapos mondatban. Ezen a nyáron a már negyvenes évei ele-

jén járó lány mégis meglátogatja az öregeket, méghozzá aktuális barátjával – és meglepésképpen annak kamasz fiával. Bertalan Ágnes érkezése kétségtelenül hoz némi életszerűséget a színpadra, Vasvári Csaba jól teljesíti a túlságosan nem, de mégis rokonszenves fogorvos mosolygós szerepét, Szekeres Máté is megfelel a komisz kamaszról alkotott közfelfogásnak. A harapós vénember kicsit mindenkivel marakodik, az európai körútra induló pár mégis ott hagyja a renitensnek látszó kölyköt az Aranytónál. A többit akár ki is találhatják. Röpké összetűzéseket hatalmas idill követ, az elviselhetetlen aggastyán és a kibírhatatlan kamasz boldogan pecázik együtt. Észre sem veszik, úgy múlik az idő, meglepődnek, amikor az utazók immár házaspárként visszatérnek. A boldogságban úszó lány végre megbékél apjával, a gyereket magukhoz veszik – hogy mit szól ehhez az anyja, arra nem térnek ki. Távozásuk után az öregember még egy szívrohammal ijesztgeti a nézőket, de aztán ez is elmúlik. A befejezést az idő múlásának méla lírája lengi be.

Nehezen tudom elképzelni, mi lehet képes ezt a történetet, ezt a szöveget étellel megtölteni, pláne elhittetni, vagy legalább a nézőt a hatása alá keríteni. Ha csak a film lett volna sikeres, azt magyarázhatnám a belefektetett pénz jótékony hatásával. 15 ezer dollár nagy varázsló lehet. De hogy mi varázsolhatott az amerikai színpadokon, az talán a színház örök titkai közé tartozik. Szentendrén ezt most nem sikerült megfejteni. ●

ÉTKEZÉSI ÍRÓ

Eszünk, iszunk

szöveg: Jolsvai András, fotó: Sebestyén László

Jó, most, amikor ezeket a sorokat írom, éppen megdől minden lehetséges melegrekord, negyven fok múlt Celsiusban, ilyenkor nem érvényesek az emberi együttélés normális szabályai, ilyenkor az emberek meztláb taposnak a szökőkutakban, hűtött autóbuszokban utaznak föl és alá, a nők fürdőruhában, a férfiak bermudában flangálnak, gyakran meztláb, és mindenkinek egy palack víz van a kezében. Mondom, most minden megengedett, most tényleg az életünkért küzdünk, változó eredménnyel, de az élet előbb-utóbb (például addigra, mire önök ezt az írást olvassák) csak viszszalendül a normális kerékvágásba (most csak időjárásilag közelítve a dolgokhoz), akkor tehát megint a hagyományos értékek megléte vagy hiánya kerülhet górcső alá. Akkor megint feltehetjük a kérdést, hogy merre hány méter. Ez a kis eszme-futtatás is kontinentális időjárási viszonyok között értelmezhető csak, természetesen.

Nem tudom, megfigyelték-e (én igen), hogy – miközben a dohányzást és a dohányzókat néhány röpke év alatt tökéletesen kiüldöztük – mennyire divatba jött manapság a szabad- és köztereken elkövetett evés-ivás. Pedig az ilyesmi, szerény vé-

leményem szerint, éppúgy mérgezi és ássa alá a hétköznapi életünket, mint, mondjuk, a dohányzás.

Ma már senki nem kapja fel a fejét, ha villamoson, metrón, áruházban, hivatalban szendvicset, pogácsát (burgert, hot-dogot, kebabot, kiflivéget stb.) rágszáló honfitársával találja magát szemben. Senkinek a szeme se rebben, ha egy zárt helyiségben penetráns hagymaszag terjeng, ha valaki utastársát kecsőppel borítja be (még ha véletlenül is), ha a pattogatott kukorica illata lepi be a kabátunkat. Ezt a viselkedést semmi sem indokolja. Elképzelhetetlennek tartom, hogy egy olyan nagyvárosban, mint Budapest (ahol az utcai újságárus-bódékat is kürtőskalács-áruhátra cserélték, és minden második kirakatban kínálnak valami ehető) valaki ne tudjon élvezni egyik étkeztetési helytől a másikig anélkül, hogy éhen halna. És azt sem tudom elképzelni, hogy az egyik italbolttól a másikig ne tudnánk eljutni anélkül, hogy meg ne húznánk a hónunk alatt rejtőző palackot. Nézzenek végig egyszer egy autóbuzsmegállón és rettenjenek vissza: a várakozók egyik kezében egy pet-palack, a másikban egy mobilte-

lefon. Hol az egyiket emelik a szájukhoz, hol a másikat a fülükhöz, aztán fordítva: szép új világ. Nem gondolnám, hogy az emberiség vízigénye egyetlen nemzedék alatt ily drámaian megváltozott volna – azt gondolom inkább, hogy vannak bizonyos divatok, amelyeket persze nem muszáj követnünk. Nincs kiábrándítóbb, mint mikor egy elegáns, vonzó nő előhúzza a táskájából egy műanyagflakont, és az utca közepén meghúzza. Csinálják egyszer tükör előtt, lassítva, a kedvemért, és megértik, miről beszélnek.

Ráadásul a közterületi evés-ivás a másik ember mély lenézésével jár együtt. Azt jelenti, hogy füttyölök mindenkire, azt csinálom, ami nekem tetszik. Ha éhes vagyok, eszem. Ha szomjas, iszom. Sőt, akkor is, ha nem vagyok se éhes, se szomjas, csak eszem-iszom, ott és úgy, ahogy nekem tetszik. (Gondolják el, milyen az, amikor egy hivatalnok úgy hallgatja panaszunkat, hogy közben vígan szalonnázik.)

A mozi-termek állapota külön elemzési igényel. Néha az az érzésem, hogy rajtam kívül mindenki enni-inni jár a moziba, s csak zavarja őket a film. Pedig egy tömött multiplex tele a popkorn meg a sültkrumpli szagával, hozzá a fagiforos kólaillat: hát az igazán pokoli.

És még valamit: az étkezés bensőséges, intim dolog, melyet az ember szeretteivel, barátaival gyakorol, időt adva az élvezetnek. Köröm közül, futva, minden szembejövőnek kiszolgáltatva éppen a lényege vész el a dolognak.

Kár lenne érte. ●

A KIRÁLYI PALOTA – A KULTÚRA VÁRA

a Budavári Palota története 1686-tól napjainkig

THE ROYAL PALACE – THE CASTLE OF CULTURE

the History of the Buda Castle from 1686 to the present

kiállítás

a Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeumában

Budavári Palota E épület

exhibition

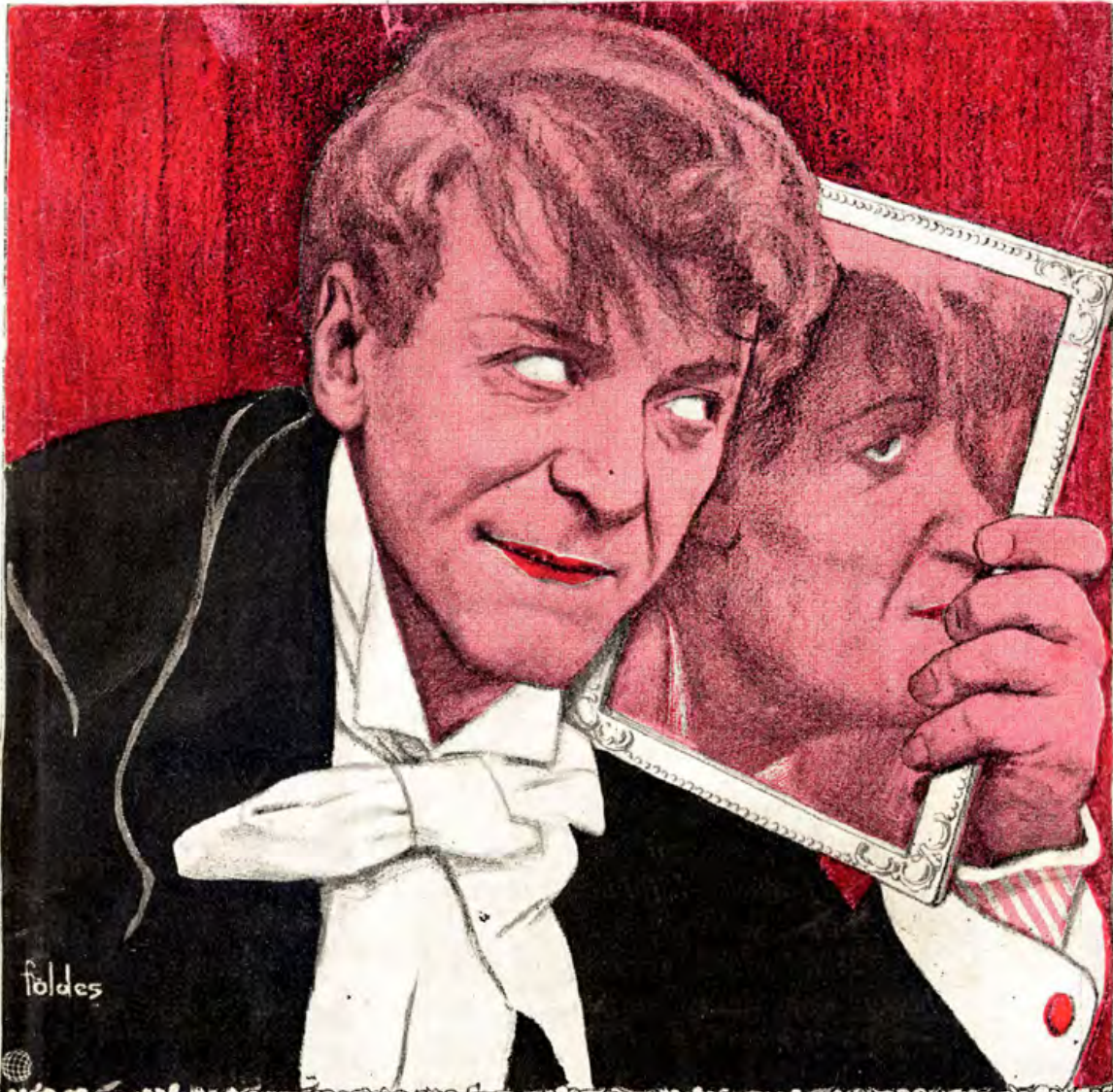
in the Budapest History Museum

Buda Castle building E

www.btm.hu

APOLLO PROJECTOGRAPH R. _____ T. **ÚJ KINEMA-SKECCS**

AZ UTOLSÓ BOHÉM

Egy szerelem története
3 felvonásban.

Főszereplő: **NYÁRAI ANTAL**

IRTA: HARSÁNYI ZSOLT
Zenejét. Szerezte: VINCE ZSIGMOND

forrás: Csontó Sándor gyűjteménye

